

PYYNIKIN KOULU

TAMPERE

Rakennushistoriallinen selvitys 2025

Arkkitehdit LSV Oy

TUNDRA Architecture Oy

15.1.2025

Rakennushistoriallinen selvitys 2025

Tilaaja

Tampereen kaupunki, Kitia

Tekijät

Eeva Korhonen, Arkkitehdit LSV Oy, vastuuhenkilö

Krista Scharlin, Arkkitehdit LSV Oy

Henri Käpynen, TUNDRA Architecture

Valokuvat

Arkistokuvat: ks. kuvatekstit

Valokuvat 2024: Krista Scharlin ja Eeva Korhonen

Kannen valokuva

Vapriikin kuva-arkisto

Kohderakennus:

Kiinteistön omistaja:

Osoite:

Kaavatiedot:

Suojelumerkinnot:

Kiinteistötunnus:

Kiinteistötyyppi:

Päärakennus VTJ-PRT:

TRE pysyvä rak. tunnus:

Piharakennus VTJ-PRT:

TRE pysyvä rak. tunnus:

Tonttien pinta-ala:

Kerrosala / Rakennusoikeus:

Kerrosuku:

Rakennusvuosi:

Suunnittelijat:

Julkisivumateriaali:

Aikaisemmat nimet:

Pyynikin koulu

Tampereen kaupunki

Hämeenpuisto 34 / Satamakatu 11, 33200 Tampere

3150, Hyväksytty 26.5.1971

YO Opetustoimintaa palvelevien rakennusten korttelialue.

YO-tontille sijoitettava yksi autopaikkakymmentä (10) yli 18-vuotiaasta oppilasta kohti, minkä lisäksi yksi autopaikka viittä (5) toimihenkilöä kohti. Jos tontilla on asuntoja, tulee niitä varten olla yksi autopaikka asuinhuoneistoa kohti.

Ei olemassa olevia suojelumerkintöjä

837-106-88-11

Koulurakennus

103403592R

14529

103403591P

14528

2136 +2136 m²

n. 3965 m² / 5126 m²

4

1902 / 1931

Arkkitehti Wivi Lönn

Rapattu tiili

Tampereen suomalainen tyttökoulu

Tampereen tyttölyseo

Hämeenpuiston yhteislyseo

Puhekielinen: Tampereen Tipala

JOHDANTO

Pyynikin koulun rakennushistoriallinen selvitys on laadittu konsulttityönä Tampereen kaupungin Kiinteistöt, tilat ja asuntopolitiikka -yksikön tilauksesta. Tilauksesta. Selvityksen tavoitteena on dokumentoida Pyynikin koulun rakennusvaiheet sekä nykytila ja luoda kokonaiskäsitys rakennuksen kulttuuri- ja rakennushistoriallisista arvoista. Rakennushistoriallisen selvityksen on tarkoitus myös palvella rakennusten ylläpidon ja tulevien korjausten suunnittelussa.

Tilaajan edustajina toimivat Minna Tuominen ja Tuomas Vepsäläinen. Selvityksen laativat Arkkitehdit LSV Oy:n Eeva Korhonen ja Krista Scharlin, sekä Tundra Architecture Henri Käpynen. Selvitystyötä on ohjannut rakennustutkija Miia Hinnerichsen Pirkanmaan maakuntamuseosta.

Selvityksen kohteena on Wivi Lönnin koulun Pyynikin koulurakennus vuodelta 1902 ja koulun laajennusosa sekä piharakennus vuodelta 1931. Selvitys kartoittaa koulun arkkitehtonisia arvoja, sekä merkitystä osana Tampereen keskusta-alueen kaupunkikuvaa. Selvityksen on määrä olla yleisluontoinen dokumentoiva katsaus rakennuksen nykytilanteeseen. Selvityksessä rakennusta tarkastellaan valokuvien, karttojen, piirustusten ja löydetyn arkistomateriaalin avulla.

Selvitystyön yhteydessä rakennuksen nykytila dokumentoitiin valokuvin, joista osa on mukana selvityksessä. Kiinteistöstä on myös laadittu vanhojen pohjapiirustusten avulla ajoituskaaviot, joissa on esitetty nykyisten rakenteiden ikä. Koska kyseessä on opetuskäytössä oleva rakennus, tietoturvasyistä kaikki pohjapiirustukset ja osa nykytilanteen valokuvista on esitetty erillisessä liitetiedostossa. Selvityksen lopussa on esitetty rakennuskokonaisuuden rakennus- ja kulttuurihistorialliset arvot ja suositukset jatkoa ajatellen.

SISÄLLYS

Johdanto	3
1. Tausta	5
1.1. Suomalaisen koulurakentamisen historiaa	6
1.2. Hämeenpuiston alueen kehitys	8
1.3. Yhteiskunnallinen muutos ja naisten asema tampereella	12
1.4. Wivi Lönn – arkkitehti	13
2. Rakennusvaiheet	17
2.1. Alkuperäinen koulurakennus	18
2.1.1. Suunnittelu ja rakentaminen	18
2.1.2. Alkuperäiset suunnitelmat	18
2.1.3. Valmis rakennus	26
2.2. Laajennusosa ja piharakennus	37
2.2.1. Suunnittelu ja rakentaminen	37
2.2.2. Alkuperäiset suunnitelmat	37
2.2.3. Valmis rakennus	42
2.3. Myöhemmät ja ajoittamattomat muutokset	45
3. Nykytilanne ja säilyneisyys	49
3.1. Pohjaratkaisut	50
3.2. Ulkoarkkitehtuuri	51
3.3. Sisätilat	72
3.4. Piha	76
4. Rakennuksen arvot	77
4.1. Kulttuurihistorialliset arvot	78
4.2. Kaupunkikuvalliset arvot	78
4.3. Rakennushistorialliset arvot	79
5. Suosituksia	80
Lähteet	83
Liitteet	84

I. TAUSTA

Näkymä Satamakadulta n. 1905–1916. Kuva: Juho Holmsten-Heiniö, Vapriikin kuva-arkisto

I.I. SUOMALAISEN KOULURAKENTAMISEN HISTORIAA

Tässä luvussa käsitellään koulurakentamisen historian vaihteita Suomen itsenäistymisen aikaan asti. Pyykin koulu rakennettiin jo vuonna 1902, mutta rakennus oli kuitenkin monessa asiassa aikaansa edellä. Tämän vuoksi tässä selvityksessä taustoitetaan koulurakentamiseen vaikuttaneita ilmiöitä ja niiden arkkitehtonisen tyylin kehittymistä.

1800-luvun Suomea värittivät teollinen vallankumous sekä väkiluvun nopea kasvu, joka oli yleistä erityisesti Tampereen kaltaisilla kaupunkialueilla. Lukutaito oli huonoa, eikä valtiojohtoista koululaitosta ollut olemassa. Tarvittiin kouluja, joiden varaan kansan yleissivistyksen kohentaminen saatettiin laskea. Vielä 1800-luvun alkupuolella kansanopetus tukeutui pitäjä-, kylä- ja rippikouluhin. Kouluissa oli vielä 1850-luvun puolivälissä opetuskielenä ruotsi, joka hankaloitti suomenkielisten opiskelua. Yleissivistystä pidettiin kuitenkin tärkeänä ja vuonna 1842 aloittivat pakolliset sunnuntaikoulut.

Vuonna 1866 perustettiin suomalainen kansakoulu, joka jakautui ylempään ja alempaan asteeseen. Alemmalla asteella opittiin muun muassa äidinkieltä, uskontoa, laskentaa ja mittausoppia, voimistelua ja kuvaamataittoa. Korkeammalla asteella puolestaan opintoihin liitettiin joitakin käytännön taitoja, kuten esimerkiksi käsitöitä, lastenhoitoa, puutarhanhoitoa ja maanviljelystä. Kansakouluajatus kuitenkin kehittyi verrattain hitaasti, osaksi siksi, että kirkko ja maaseudun väestö vastustivat koko ideaa. 1900-luvun lähestyessä maaseudulla alettiin kuitenkin suhtautua koulutukseen suopeammin, koska se edisti väestön työllistymismahdollisuuksia. Suomalaisten kirjoitus- ja lukutaito kohenivat 1900-luvulle saavuttaessa, siten että yli puolet osasi jo lukea, joka oli suuri kehitysaskel maatalouteen tukeutuvalla Euroopan rajaseudulla. 1800-luvun puolivälin jälkeen ylemmän asteen kouluille alettiin rakentaa

omia rakennuksia – oppikouluja. Nämä olivat poika- tai tyttölyseoita, kun taas maaseudulla toimivat pienemmät koulut – yhteiskoulut – ottivat oppilaikseen sekä poikia, että tyttöjä. Aluksi kouluja rakennettiin talkoilla tai tyyppipiirustusten mukaan, mutta jo varhain koulurakennusten suunnittelua tekivät arkkitehdit. 1900-luvulle tultaessa koulurakennusten koon kasvaessa lähinnä taajama-alueilla alkoivat suunnittelutehtävät monimutkaistua ja muuttua haastavammiksi. Rakennusten suunnittelua alettiin kilpailuttaa ja näin on tehty näihin päiviin asti.

Vuonna 1892 julkaistiin ensimmäinen kokoelma tyyppipiirustuksia maalaiskouluja varten. Nämä koulut olivat yksikerroksisia usein hirsirunkoisia puurakennuksia, joiden julkisivut olivat laudoitettu, joko pysty- tai vaakalaudoilla. Koulujen rakentamiseen osallistuivat talkoolaiset, jotka yleensä olivat koululaisten vanhempia. Tämän lisäksi heidän käsissään syntyivät usein myös koulujen kalusteet.

Kaupunkilaiskoulut erosivat maalaisverrokeistaan rakennusmateriaalien ja arkkitehtuurinsa puolesta. Ne olivat suurempia, usein monikerroksisia ja palomääräysten vuoksi rakennusaineena yleistyi kivi. Koulut rakennettiin usein kaupunkien välittömässä läheisyydessä toimivien tiilitehtaiden tiilistä – näin oli esimerkiksi Tampereella. Pohjaratkaisut perustuivat usein keskikäytävään ja sen varrelle sijoitettuihin samankokoisiin luokahuoneisiin. Koulun pääportaikko oli monumentaalinen ja aulatilat olivat juhavia. Näiden arkkitehtonisten ratkaisujen oli määrä herättää saapujassa kunnioitusta ja tilojen militantti järjestelmällisyys korosti ajalle tyyppillistä kurinalaisuuden ihannetta. Koulun juhlasali oli paikka, jossa kokoonnuttii joka aamu pitämään hartaus-tilaisuus.

1900-luvun alkupuolella kouluarkkitehtuurissa elettiin suurten muutosten aikaa. Kansakouluja oli edelleenkin kaupungeissa vähän, mutta vuonna 1898 annettiin asetus, jonka mukaan koulumatka ei saanut ylittää viiden kilometrin etäisyyttä. Tämän asetuksen myötä kouluja alkoi syntyä tiheään tahtiin. On myös huomion arvoista, että 1900-luvun alussa kaikilla halukkailla oli oikeus päästä kansakouluinstituution pariin, vaikka varsinaista oppivelvollisuutta ei ollut. Vielä 1900-luvun puolella maaseuduilla oli niin sanottuja lastenkouluja, joissa käytiin alakansakoulua. Nämä maalla sijainneet lastenkoulut olivat monitoimirakennuksia, joissa opettajan asunto sijaitsi usein samassa rakennuksessa. Samassa kokonaisuudessa saattoi myös sijaita ulkorakennuksia ja puutarha.

ARKKITEHTUURIN TYYLISUUNNAN MUUTOS

Samoihin aikoihin alkoi Suomessa nostaa päätään kansallisromantiikan aikakausi, jonka arkkitehtuurityyliä kutsuttiin jugend-nimellä. Tällä tyyliuunnalla oli esimerkiksi Englannissa oma nimityksensä: Arts and crafts. Suomessa käytettiin saksalaista kantasanaa jugend, joka tarkoittaa vapaasti käännettynä ’nuoruutta’. Ranskassa tyylistä käytettiin nimitystä ’art nouveau’ – uusi taide. Suomessa kansallisromantikot alkoivat kritisoida vuoden 1892 mallipiirustuksia ja olivat sitä mieltä, että kouluja tulisi suunnitella yksilöllisemmällä otteella. Vuonna 1910, kun jugend-kouluja oli Suomessakin suunniteltu jo jonkin aikaa, julkaistiin arkkitehti Yrjö Sadeniemen piirtämät uudet tyypimallit, joissa oli panostettu enemmän tilojen vapaampaan sommitteluun. Jugendkoristeet olivat näkyvissä muun muassa ikkunoissa ja ovien ympärillä. Näitä suosittuja koulumalleja käytettiin 1920-luvulle saakka.

1910-luku oli jugendin kulta-aikaa Suomessa, kun 1914 vuodesta lähtien oppikoulut jakautuivat keskikouluun, joka käsitti luokat 1–5, sekä lukioon, joissa

luokkia oli nykymallin mukaan kolme. Samana vuonna kouluissa kiellettiin ruumiillinen kuritus. Lisäksi vielä 1900-luvun alkupuolella arkkitehdit suunnittelivat kouluihin erillisen arestihuoneen, joista kuitenkin luovuttiin kurituksen kieltävän määräyksen tultua voimaan.

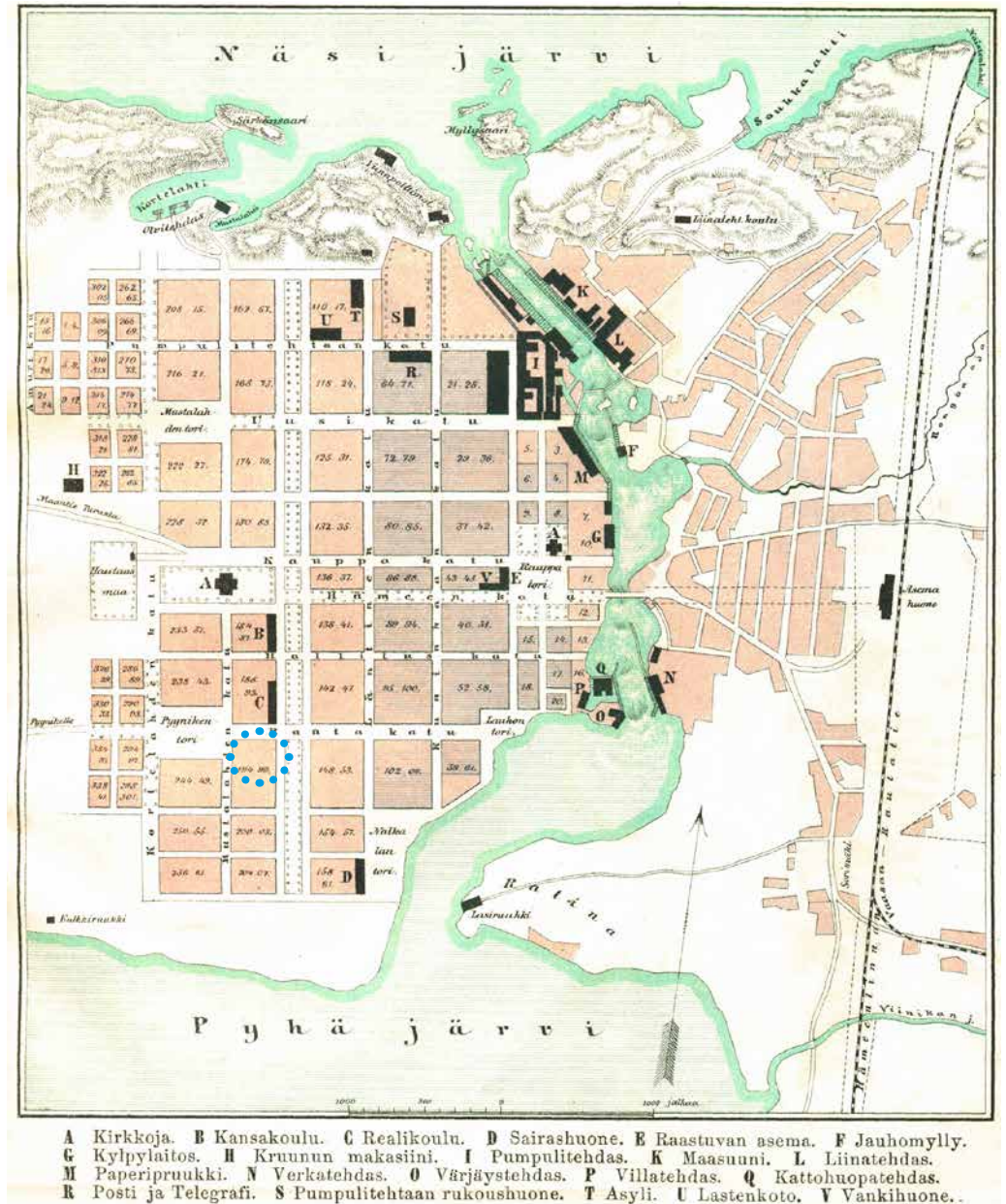
Suomessa Onni Tarjanne, Lars Sonck ja koulurakennuksistaan tunnettu Wivi Lönn olivat näkyviä hahmoja jugendarkkitehtuurin kentällä. Epäsymmetrian voimaan luottanut jugendin aika oli kuitenkin verrattain lyhyt ajan jakso koulurakentamisen näkökulmasta, sillä jo 1910-luvulla symmetriset sommitelmat ja suorat ikkunarivit ilmestyivät takaisin julkisivuihin. Suomi oli elänyt Venäjän vallan alla ja vaikutteita arkkitehtuuriin alettiin ottaa ruotsalaisesta linna- ja kartanoarkkitehtuurista. Ensimmäinen maailmansota ja Suomen itsenäistymisen Venäjän vallan alta olivat syitä vaikutusten hakemiseen juuri Ruotsista, sekä myös muualta läntisestä Euroopasta. Koulurakennuksista pidettiin Suomessa lukuisia kilpailuja 1910-luvulla, josta voidaan päätellä, että kyseessä oli merkittävä yhteiskunnallinen tehtävä.

1.2. HÄMEENPUISTON ALUEEN KEHITYS

Pyynikin koulutalo sijaitsee Hämeenpuiston laidalla Kaakinmaan kaupunginosassa. Hämeenpuiston syntyhistoria liittyy kiinteästi Tampereen kaupungin kehitykseen, sekä 1800-luvun alkupuolen tapahtumiin Tampereen ollessa vielä kehittyvä teollisuuskaupunki Tammerkosken länsirannalla.

Hämeenpuisto mainitaan ensimmäisen kerran J. G. Walleniuksen vuosina 1825-1829 laatimassa Tampereen ensimmäisessä asemakaavassa nimellä Pohjoismalmin pitkäkatu (Norrmalms långgatan). Tämä kaava ei kuitenkaan saanut hyväksyntää senaatissa liian tiiviin korttelirakenteen vuoksi. Kaupunki oli tuolloin pitkälti puutalovoittoinen ja samalla aikaa varjosti Turun palo vuonna 1827. Carl Ludwig Engel laati Tampereelle uuden kaavan kaupungin laajentamiseksi lännen suuntaan juuri nykyisen Hämeenpuiston kohdalta. Ratkaisuksi arkkitehti Engel ehdotti kadun sisältävän puistoakselin leven-tämistä 36 metriin, sekä puiden sijoittamista kahteen riviin kadun molemmin puolin. Engelin kaava palveli paremmin tarkoitusta suojautua mahdollisia tulipalo-onnettomuuksia vastaa, ja sen nähtiin myös uudistavan ja kaunistavan Suomen suuriruhtinaskunnan merkittävää teollisuuskaupunkia. Hyväksytyn kaavan perusteluissa on muun muassa seuraava maininta: ”Tällä täydelliseen sopusuhtaiseen jakoon perustuvalla suunnitelmalla ei ainoas-taan saada täydellistä suojaa ja estettä sattuvia tulipalo-onnettomuuksia vastaan, vaan myös kauneutta ja miellyttävää ulkonäköä. Kahden puurivin avulla siitä saadaan paikka kävelyille, ’plats för promenader’.”

Tähän aikaan Hämeenpuiston länsilaidalla, jossa myös tuleva Tyttölyseon koulutalo tulisi myöhemmin sijoitamaan, sijaitsi vuokraviljelypalstoja eli niin sanottuja plantaaseja. Näiden palstojen lunastuksiin liittyvät kiistat hidasti-vat Hämeenpuiston länsipuolen tonttien myyntiä. 1860-luvun aikana tontteja myytiin 29 ja uusia taloja rakennettiin yhteensä neljä kappaletta. Tampereel-la v.1865 sattuneen merkittävän tulipalon jälkeen kaupunkiin päätettiin laatia

Tampereen asemakartta vuodelta 1879.

Kuva: <https://timomeriluoto.kapsi.fi/KARTAT/Kaupunkikartat/Tampere%201879.jpg>

uusi kaava. Uuden kaavan laati Carl Albert Edelfelt, joka kasvatti nykyisen Hämeenpuiston kohdalla kulkevan puistoakselin leveyttä vielä kahdella metrillä. Kaavassa Hämeenpuisto on esitetty tärkeäksi puistokaduksi, jota jäsentävät puurivit, sekä risteyskohtiin sijoitetut kaivot. Merkillepantavaa on myös, että Edelfeltin kaavassa Hämeenkatu ja Kauppakatu on esitetty jatkuvaksi länteen Hämeenpuiston yli. Voidaan kuitenkin todeta, että Edelfelt hahmotteli Hämeenpuiston sellaiseksi, kuin tänä päivänä sen tunnemme. Hämeenpuiston länsipuolen korttelien rakentaminen käynnistettiin välittömästi, kun Edelfeltin kaava hyväksyttiin senaatissa vuonna 1868, ja 1870-luvulla Hämeenpuiston varrelle rakennettiin 22 puutaloa. Entisten plantaasien paikalle rakentui seuraavina vuosikymmeninä työläisten kaupunginosa Amuri. Kaakinmaalle etelään muodostui Tampereen koulujen keskittymä, josta puhuttiin yleisesti ”koulujen kaupunginosana”: Läntisen puistokadun varteen rakennettiin ensin Aleksanterin kansakoulu (1875) ja Reaalikoulu (1877), joita seurasi Wivi Lönnin suunnittelema Tampereen tyttölyseo (1902). Hämeenpuiston rakennuksista vanhimmat säilyneet rakennukset ovatkin juuri koulurakennukset, Finlaysonin pikkupalatsi, sekä Aleksanterin kirkko. Ensimmäisessä vaiheessa rakennetuista puurakennuksista melkein kaikki on purettu.

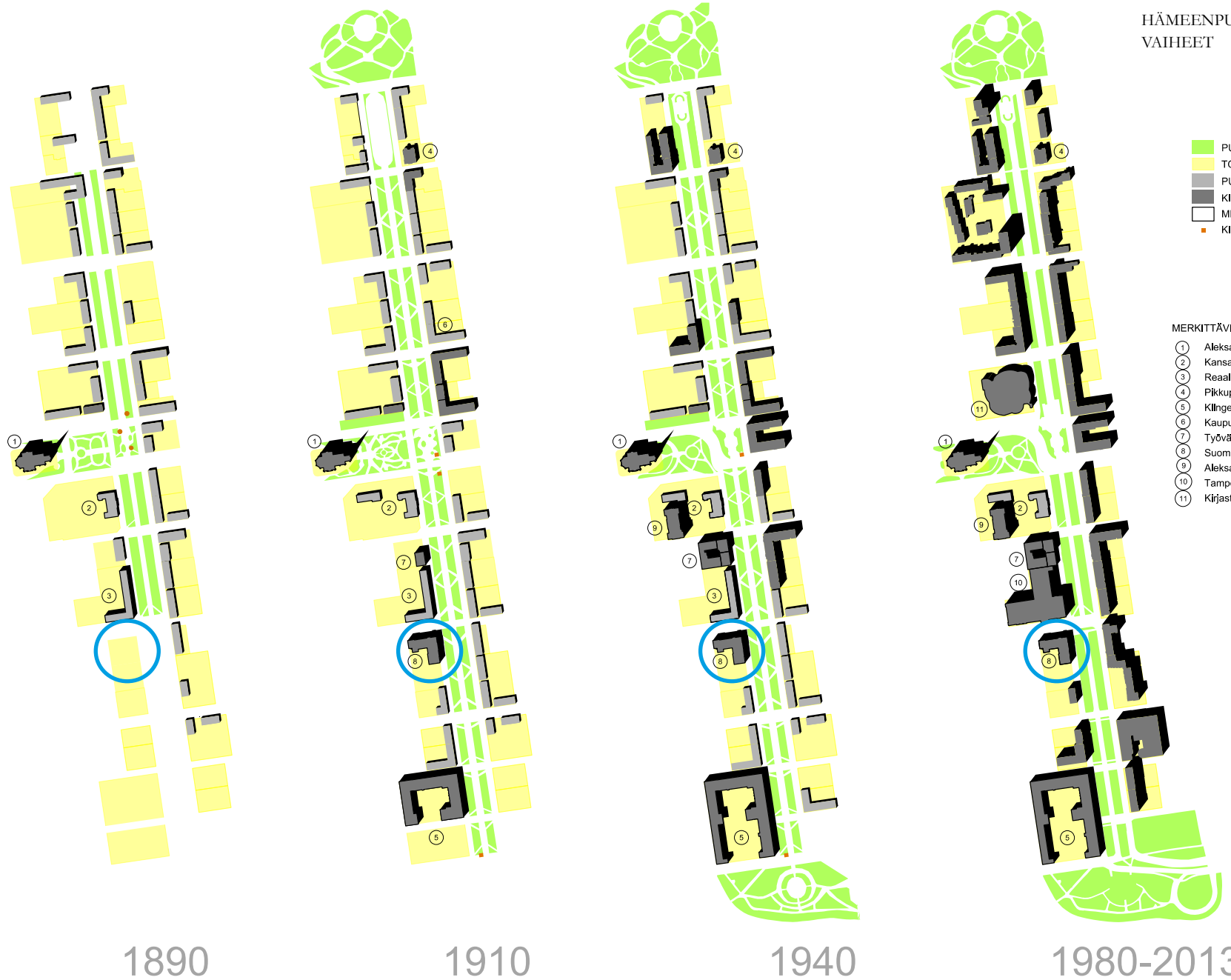
Tänä päivänä Hämeenpuiston varrella on useita kaupunkikuvallisesti merkittäviä rakennuksia. Niistä suojeltuja ovat: Aleksanterin kirkko (1881), Klingendahlin tehdaskokonaisuus (1897, 1951), Pikkupalatsi (1898), Tampereen työväentalo (1900), Aleksanterin koulun rakennukset (1904), Tuulensuun palatsi (1928), Hämeenpuisto 6 eli Laivayhtiön talo (1908, 1939), Hjorthin talo (1937), Hämeenpuisto 27 b (1955). 1980-luvulla Hämeenpuisto sai kaksi merkittävää uutta rakennusta: Pääkirjasto Metson (1986) ja modernin teatterirakennuksen Tampereen Työväen Teatterin lajenuksen (1985).

Tampereen asemakartta vuodelta 1917.

Kuva: <https://timomeriluoto.kapsi.fi/KARTAT/Kaupunkikartat/Tampere%201917.jpg>

HÄMEENPUISTON RAKENTAMISEN VAIHEET

Hämeenpuiston alueen kehitys. Kuva: Hämeenpuiston puistohistoriallinen selvitys (2014)

Kaupunki lahjoitti v. 1896 kaksi tonttia Satamakadun ja Hämeenpuiston kulmasta Suomalaisen tyttökoulun uudisrakennusta varten. Kirjallisista tai kuva-lähteistä ei käy ilmi, oliko tontille rakennettu aikaisemmin, joten todennäköisesti nämäkin tontit olivat viljelysten jäljiltä rakentamattomia. Suomalaisen tyttökoulun valmistuttua vuonna 1902, pohjoinen tontti tuli rakennetuksi ja eteläistä tonttia hyödynnettiin koulun piha-alueena. Tässä vaiheessa Satamakadun toisella puolella sijaitsi v. 1877 valmistunut reaalikoulu. Reaalikoulu siirtyi v. 1890 valmistuneeseen uuteen rakennukseen Hallituskatu 30:een. Vuosien 1917 ja 1928 karttakuvien mukaan entisessä reaalikoulun rakennuksessa Satamakadun toisella puolella toimi tyttökansakoulu, joten näin kaksi tyttökoulua toimi lähekkäin Hämeenpuiston varressa 1900-luvun alkupuolella.

Aleksanterin koulun rakennushistoriallisessa selvityksessä (2022) on avattu laajemmin alueen koulurakennusten rakentumista.

I.3. YHTEISKUNNALLINEN MUUTOS JA NAISTEN ASEMA TAMPEREELLA

1800-luvun loppu ja 1900-luvun alkupuoli oli yhteiskunnallisesti Suomessa aikaa, jolloin elettiin vielä Venäjän vallan alla. Jo vuonna 1878 naisille myönnettiin yhtäläinen perintöoikeus miesten kanssa. Ensimmäinen naispuolinen ylioppilas valmistui vuonna 1870, mutta vuoteen 1874 asti siihen tarvittiin erillinen lupa. Naisten opiskelu korkeakouluissa sallittiin ensin ylimääräisinä opiskelijoina vuodesta 1890 lähtien, jolloin opiskeluoikeutta oli vielä rajoitettu ja naisten tuli anoa vapautusta sukupuolestaan. Vuonna 1901 sallittiin naisten opiskelu yliopistoissa tasa-arvoisessa asemassa miehiin nähden. Äänioikeuden naiset saivat Suomessa vuonna 1906.

Vaikka Tampereen kaltaisessa työläiskaupungissa naiset tienasivat elantonsa ja elivät myös itsenäistä elämää, oli naisen mahdollisuudet valita uransa vielä todella rajatut. Useimmat naiset menivät oppikoulun jälkeen vielä talouskouluun ja valmistautuivat hoitamaan kotitalouksia. Vaikka kouluttaminen oppikoulua pidemmälle mahdollistettiin, kohtasivat naiset edelleen paljon ennakkoluuloja ja syrjintää työelämässä, eivätkä he todellisuudessa olleet vielä tasa-arvoisia tavoittelemaan valitsemaansa uraa, jos se poikkesi aikalaisista sukupuolionormeista.

Aikaa leimasi Tampereella voimakas teollistuminen, jonka ansiosta kaupunkiin syntyi myös vaurautta ja sitä kautta vahvoja yhteiskunnallisia toimijoita. Kaupungissa toimivan yläluokan keskuudessa virisivät ideat naisten koulutuksen ja liikuntamahdollisuuksien parantamisesta. Tässä suhteessa 1900-luvun vaihteen Tampereella ollaan oltu aikaansa edellä tasa-arvon edistämässä yhteiskunnassa.

Ajatus uudesta koulurakennuksesta nousi esille ensimmäisen kerran jo vuonna 1883, kun koulun ensimmäinen vt. Johtajatar Alfild Lang kuvailee tyttökoulun alkuvaiheita seuraavasti: ”Muutamat täällä asuvat henkilöt, vakuutettuina kansankielisen naiskoulun tarpeellisuudesta Tampereellakin, kutsuivat täänlaisen koulun harrastajia yleiseen kokoukseen keskustelemaan asiasta, jo kokouksessa, joka pidettiin maaliskuun 10. p. 1883, päätettiin perustaa täydellinen tyttökoulu, joka seuraavana syyslukukautena oli alottava toimintansa yhdellä luokalla ja sitte vuosittain laajentuva uusilla luokilla, kunnes se tulisi täydelliseksi.” Koulu aloitti toimintansa saman vuoden syyskuussa ja luokalla aloitti 23 oppilasta joukossaan nuori Wivi Lönn – tuolloin kutsumanimeltään Olivia.

I.4. WIVI LÖNN - ARKKITEHTI

Olivia Mathilda Lönn syntyi Tampereen Onkiniemessä oluttehtaan kupeessa 20.5.1872. Hän oli panimomestari Wilhelmin ja hänen vaimonsa Matilda Lönnin toinen lapsi. Olivian puhuttelunimi muuttui tytön varttuessa ja myöhemmin Tampereen Tyttökoulun kirjoissa se esiintyy jo muodossa Vivi. Arkkitehtipiirustusten allekirjoituksissa vuodelta 1899 nimi on kirjoitettu muotoon Wiivi, jolloin arkkitehti oli 27-vuotias. Wivi Lönn on itse kertonut, ettei halunnut nimeä äännettävän 'fifi' ja tämän takia alkukirjain muutettiin myöhemmin vielä W-muotoon. Lönn halusi jo lapsena määritellä itsensä omaehtoisesti, mikä jatkui hänen varttuessaan ja edetessään kohti uudenlaista yhteiskunnallista asemaa – itsenäisen arkkitehdin ammattia.

Wivin lisäksi perheeseen kuuluivat Wilhelm, Emil ja Aina, joista Wilhelm oli perheen kuopus. Perheen isä Wilhelm menehtyi vuonna 1888 ainoastaan 42-vuoden iässä, mikä oli perheelle suuri shokki. Perhe joutui muuttamaan panimomestarin asunnosta ja muutti Amurin vuokrataloihin. Perheen äiti Mathilda pystyi kuitenkin joidenkin vuosien kuluttua ostamaan itselleen rakennuksen osoitteessa Puutarhakatu 40, jonka jälkeen hän pystyi elättämään perheensä vuokratuloilla.

OPINNOT

Olivia Lönn aloitti koulupolkunsa Tampereen ylemmässä kansakoulussa vuonna 1881. Koulua Lönn kävi kaksi lukukautta, kunnes siirtyi vasta perustettuun Tampereen Suomalaiseen Tyttökouluun. Keskikoulun lopputodistuksen hän sai vuonna 1891 käytyään koulua yhteensä kahdeksan lukuvuotta. Olivian koulumenestys oli kohtalaista ja hän oli luokkansa yhdeksästä oppilaasta kolmanneksi etevin. Matematiikasta ja piirustuksesta kirjattiin arvostana 10. Lönn itse muistelee keskikouluopettajansa Elin Lumén huomauttaneen

Wivi Lönn kuvattuna 15.1.1903. Kuva: Daniel Nyblin, Vapriikin kuva-arkisto.

häntä liian nopeasta tavasta piirtää – taito, joka vakiintui tämän sangen tuottelijaan arkkitehdin työtavaksi ja mahdollisti kymmenien erityyppisten rakennusten valmistumisen verrattain lyhyessä ajassa.

Vuonna 1892 Lönn teki elämänsä suuntaa vahvasti ohjaavan päätöksen: hän kirjautui äitinsä kannustamana sisään Tampereen Teollisuuskoulun Raken-
nusosastolle. Koulun rehtorina ja Lönnin opettajana toimi paikallisesti tunnettu arkkitehti Georg Schreck, jonka piirtämässä rakennuksessa koulu sijaitsi Hallituskadulla. Ajalle tyypilliseen tapaan vuosikurssin kaikki muut oppilaat olivat miespuolisia. Lönniä kohdeltiin asian vuoksi koulussa erityistapauksena ja hän kertoi omin sanoin olleensa eräänlaisessa yksityisopetuksessa. Hän suoritus opinnoissa erinomaisesti ja oli kurssinsa paras oppilas. Naispuolisilla opiskelijoilla oppioikeus oli kuitenkin rajoitettu yhden vuoden mittaiseksi. Opettajansa mukaan hänellä oli kuitenkin kaikki valmiudet arkkitehdin koulutukseen, minkä vuoksi Lönn haki paikkaa Polyteknillisestä opistosta Helsingistä. Naisten opiskelu yliopistossa oli vasta sallittu ja hän aloitti opintonsa ensimmäisten naisten joukossa.

Lönn osallistui Polyteknillisen opiston opetukseen ylimääräisenä oppilaana arkkitehti Gustav Nyströmin ohjauksessa. Koulussa hän ystävystyi erityisesti Armas Lindgrenin kanssa, jonka kanssa hän teki myöhemmin urallaan paljonkin yhteistyötä, ja vietti myös vapaa-aikaa ja matkusteli. Lönn auttoi Lindgreniä laskemisessa ja vastapalvelukseksi sai neuvoja perspektiivipiirtämiseen. Naisten opintoja oli tuolloin vielä rajoitettu opiskeltavien aineiden osalta ja opintoaikaa lisäksi lyhennetty vuodella. Lönn valmistui Suomen Polyteknillisestä opistosta arkkitehdiksi vuonna 1896 kolmen lukuvuoden opintojen jälkeen. Häntä ennen oli valmistunut neljä naispuolista arkkitehtiä: Signe Hornborg, Signe Lagerborg-Stenius, Ines Holming ja Bertha Enwald. Lönnin jo valmistuttua alettiin naisia hyväksymään vakinaisiksi opiskelijoiksi seuraavana lukuvuonna 1897-1898.

ENSIMMÄINEN TOIMEKSIANTO

Wivi Lönn työskenteli uransa alkuvaiheessa piirtäjänä Helsingissä ja opiskeluaikaisia kuluja hän kattoi työskentelemällä esimerkiksi Onni Tarjanteen ja Lars Sonckin toimistoissa. Valmistumisen jälkeen Lönn työskenteli piirtäjänä Gustav Nyströmille. Vuonna 1898 Lönniltä tilattiin kuitenkin poikkeuksellisen suuri työ – Tampereen Suomalainen Tyttökoulu –, minkä ansiosta Lönn saattoi lopettaa työnsä piirtäjänä ja keskittyä toimeksiantoonsa. Sen kannattelemana Lönnistä tuli Suomen ensimmäinen arkkitehtitoimiston perustanut nainen.

Toimeksiannon johdosta Lönn lähti opintomatalle. Nyström suositteli Lönnille myönnettävän matka-apurahaa Konkordia-liitolta, joka oli perustettu tukemaan naisten opiskelua. Stipendin turvin Lönn pääsi tutustumaan luonnonkiven ja tiilen käyttöön Euroopan eri kolkissa. Matka vei Lönnin muun muassa Saksaan, Tanskaan, Ranskaan ja Skotlantiin. Lönn viipy pidempään Skotlannin Aberdeenissä, joka oli tunnettu taitavasti suunnitelluista koulutaloistaan. Aberdeenissä kouluhallitus jopa myönsi Lönnille luvan käydä vapaasti tutustumassa kaupungin kouluihin, jotka koki kiinnostaviksi. Erityisesti Aberdeenin graniittiarkkitehtuuri teki Lönniin vaikutuksen. Lönnin työssä graniitin käyttö oli kuitenkin verrattain vähäistä, vaikka hän kaipaillit sitä muun muassa stipendikertomuksessa merkittäväksi rakennusmateriaaliksi Suomen arkkitehtuurikentällä. Tähän saattoi vaikuttaa esimerkiksi Lars Sonckin tuotanto, jonka Wivi Lönn tunsikin hyvin. Graniitti oli myös jugendarkkitehtuurin ja erityisesti kirkkorakennuksissa yksi käytetyimmistä rakennusmateriaaleista. Matkaa Lönn teki yhteensä kolmen kuukauden ajan ja saapui Suomeen laivalla, joka ankkuroitui Helsingin satamaan 2.10.1898. Lönnin ensimmäisen koulurakennuksen luonnokset valmistuivat heti hänen matkalta palattuaan. Varsinaiset rakennuslupapiirustukset valmistuivat toukokuussa 1899 ja itse koulurakennus vuonna 1902. Myöhemmin arkkitehti on itse todennut, että hänen merkittävin rakennuksensa oli ”ensimmäinen”.

MYÖHEMPI URA

Wivi Lönn tuli urallaan tunnetuksi arkkitehtuurialan pioneerinä. Hän oli kollegoitaan edellä monessakin alaa koskevassa kysymyksessä ja hän rikkoi uransa eri vaiheissa lukuisia lasikattoja, mutta suunnittelija hän sai erityistä tunnustusta erityisesti koulurakennusten parissa toimiessaan. Tampereella hänen tunnetuimpia töitään ovat Suomalaisen tyttökoulun lisäksi kilpailuvoittona saatu toimeksianto Tampereen Keskuspaloasemasta (1908) sekä muut koulurakennukset kuten Aleksanterin kansakoulu (1904), Talouskoulu (1905) ja Tampereen kauppaoppilaitos (1911).

Tämän lisäksi Wivi Lönnin avustuksella Varalaan syntyi muun muassa teollista työtä tekevien naisten liikunnallisuutta edistävä alue vuonna 1909 – yhteiskunnallinen vaikuttaminenkaan ei ollut Lönnille vierasta ja myöhemmin hän ystävystyi Hanna Parviaiseen, Suomen ensimmäiseen naispuoliseen kauppaneuvokseen. Hänen kauttaan Lönn sai suunniteltavakseen Parviaisen tehtaiden rakennuksia ja työtekijöiden asuinalueen tyyppitaloja Säynätsaloon ja Jyväskylään. Lönn suunnitteli jyväskylän Seminaarinmäelle myös yhtenäisen huvila-alueen, mukaan lukien oman huvilansa (1911), jossa hän asui 1911–1918.

Yhdessä Armas Lindgrenin kanssa Lönn voitti Helsingin uuden ylioppilastalon (1912) ja teatteri Estonian (1913) suunnittelukilpailut, jotka kummatkin toteutettiin heidän suunnitelmiensa mukaan. Vielä tuolloinkin heidän vahvuuksiensa mukaan Lönn suunnitteli tilojen keskinäistä toimintaa ja arkkitehtonista kokonaisuutta ja Lindgren paneutui rakennuksen koristeaiheisiin ja estetiikkaan.

MUITA KOhteita TAMPEREELLA

Alla: Tampereen kauppaoppilaitos alkuperäisessä muodossaan, kilpailuvoitto, valmistunut 1911. Korotettu myöhemmin vuonna 1951 Bertel Strömmerin piirustusten mukaan.

Kuva: Arkkitehtuurimuseon kuva-arkisto.

Oikealla ylhäällä: Tampereen talouskoulu, kilpailuvoitto, valmistunut 1905. Laajennettu useaan otteeseen, suojeltu asemakaavalla.

Kuva: Museovirasto

Oikealla alhaalla: Tampereen keskuspaloasema, kilpailuvoitto, valmistunut 1908.

Kuva: Museovirasto

2. RAKENNUS- VAIHEET

Tyttölyseo kuvattuna Hämeenpuistosta 1927. Kuva: Hannu Rantakallio, Vapriikin kuva-arkisto.

2.1. ALKUPERÄINEN KOULURAKENNUS

2.1.1. SUUNNITTELU JA RAKENTAMINEN

Tampereelle perustettiin suomalainen Tyttökoulu vuonna 1883 heti Keisarillisen senaatin myönnettyä toimiluvan. Koulussa aloitti syyskuun 1. päivänä 1883 yhteensä 23 oppilasta, joiden joukossa oli myös Olivia (Wivi) Mathilda Lönn. Koulu toimi ensin vuokratiloissa Puutarhakatu 19:ssä sijainneessa nahkuri Molinin talossa. Vuonna 1886 Tyttökoulu muutti kultaseppä G. Lindellin (Kustaa Hiekka) rakentamaan puiseen koulutaloon nykyisen Kustaa Hiekan museon sijainnille. Koulun oppilasmäärän kasvaessa tarvittiin kuitenkin pian jälleen lisää tilaa, sillä vuonna 1898 koulussa oli yhteensä jo 288 ja vuonna 1901 367 oppilasta.

Koulun johtokunta alkoi suunnitella oman koulutalon rakentamista ja nimesi hankkeeseen rakennuskomitean. Sen puheenjohtajaksi valittiin insinööri K. B. Lindgren. Tampereen kaupunki oli alkujaan tarjoamassa tonttia Erkkilästä, mutta tarjosi lopulta sen sijaan kahta tonttia Hämeenpuistosta. Lainan saadakseen rakennuskomitean tuli saada tontit omistukseensa ja kaupunki lahjoittikin tontit tyttökoululle.

Rakennuskomitea tilasi uuden koulutalon piirustukset entiseltä oppilaaltaan Wivi Lönniltä marraskuussa 1898. Tilauksen vuoksi Lönn haki Konkordia-liitolta stipendiä tutustuakseen eurooppalaiseen koulurakentamiseen. Suurimmat vaikutteet Tyttökoulun arkkitehtuuriin hän sai Skotlannista vieraillessaan Aberdeenissa. Hän vaikutti paikallisesta graniitin käytöstä ja kodikkaista koulurakennuksista, joissa käytävien sijaan luokkatilat ryhmittivät valoisien

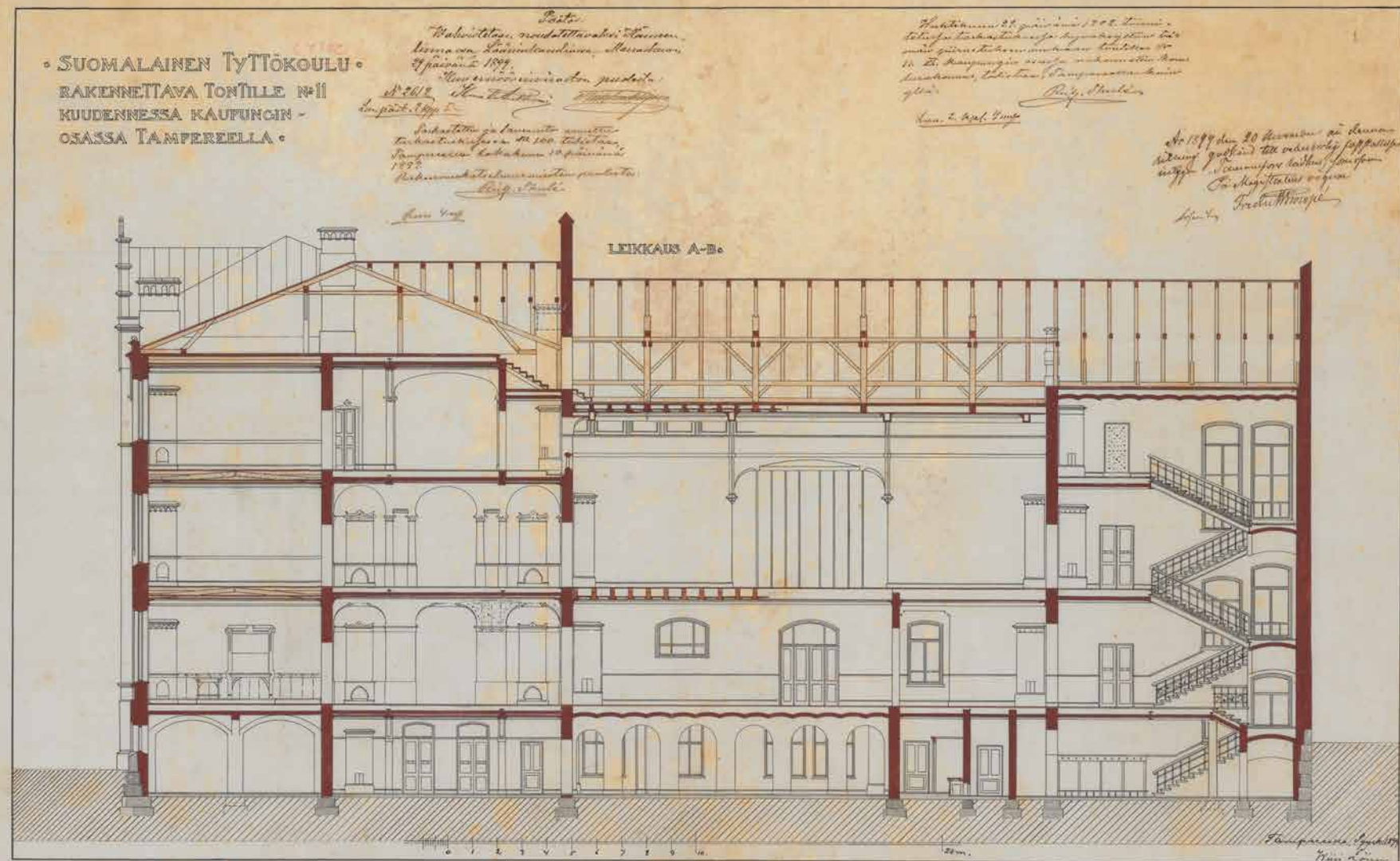
hallien ympärille. Samoin hän otti omakseen sikäläisen käytännön erillisestä päällysvaatehuoneesta. Opintomatkan vaikutteet näkyvät niin ikään rakennuksen julkisivuissa, joissa on goottilasta henkeä toisin kuin Lönnin myöhemässä tuotannossa. Ensimmäiset luonnokset Lönn piirsi jo vuonna 1898 ja lopulliset rakennuslupapiirustukset valmistuivat 1899.

Rakennustyöt aloitettiin 26.2.1901 ja rakennustöiden oli tarkoitus valmistua elokuun ensimmäiseen päivään mennessä vuonna 1902. Rakennuksen urakoi Jonas Anderson ja työnjohtajana toimi E. Stålt. Valmistuminen viivästyi noin kuukaudella, mutta uusi koulurakennus saatiin käyttöön 2. syyskuuta 1902. Koulun viralliset vihkijäiset pidettiin 10. joulukuuta 1902.

2.1.2. ALKUPERÄISET SUUNNITELMAT

Koulun alkuperäinen toteutus on hyvin lähellä alkuperäisiä suunnitelmia. Rakennuksesta on säilynyt alkuperäinen rakennuspiirustussarja, johon kuuluvat asemapiirustus, kaksi leikkausta, kaksi julkisivua ja pohjapiirustukset kellarista kolmanteen kerrokseen.

Lisäksi alkuperäisiin materiaaleihin kuului työselitys, valaisinsuunnitelma, keskuslämmityssuunnitelma sekä tarkastuspöytäkirja kohteesta rakennuksen ollessa lähes valmis. Näiden lisäksi alkuperäisen arkkitehtuurin arvioinnissa on käytetty apuna myös vanhoja mustavalkovalokuvia rakennuksen sisä- ja ulkopuolelta, sekä aikalaisia lehtiartikkeleita, joissa rakennusta on kuvattu.

Leikkaus A-B, toukokuu 1899. Kuva: Kansallisarkisto.

• SUOMALAINEN TYTTÖKOULU •
RAKENNETTAVA TONTILLE N:11
KUUDENNESSA KAUPUNGIN -
OSASSA TAMPEREELLA •

Posti.

Mabiusitilan, suodattamaton kummi,
Linnassa, Läänekkänselän, Alaradun,
27. päivä - 1899.
Suomenruusunen, puolesta.

Yhteiskunta, Alaradun.

N:111,
Linnassa, 27. päivä - 1899.

Ar 1899, luv. 20. Huhtikuun 18.
Linnassa, 27. päivä - 1899.
Linnassa, 27. päivä - 1899.
Linnassa, 27. päivä - 1899.

Yhteiskunta, Alaradun,
Linnassa, 27. päivä - 1899.
Linnassa, 27. päivä - 1899.
Linnassa, 27. päivä - 1899.

• LÄNTINEN-PUISTOKATU •

Helsingin, Linnassa, 1899.
Linnassa, 27. päivä - 1899.

Julkisivu Läntiselle Puistokadulle (nyk. Hämeenpuisto), toukokuu 1899. Kuva: Kansallisarkisto.

TYÖSELITYS (Kirj. Wivi Lönn, lähde: Kansallisarkisto)

*Suomalaisen Tyttökoulun rakennuks.

Maa-, perustus- ja graniittitöitä

Perustus on kaivettava niin syvälle, että tarpeeksi vahva ja hyvä maakerros tulee vastaan jos ei kuitenkaan niin syvälle voitaisi mennä, on maata keino- tekoisesti tiivistettävä siten kun tutkimusten mukaan lasketaan tarpeelliseksi maaperustuksista ja kellarikerroksesta on vedettävä täytemaaksi tonttien tasoittamiseksi.

Perusmuurit ovat tehtävät lujista ja tarkoituksen mukaisista harmaakivi loh- kareista, jotka asetetaan hyvään liitokseen ja saumavajavuudet täytetään kummaltakin puolelta tarkoin sovelletuilla kiviliuskoilla kiinni.

Sekä Puisto- että Satamakadun puoleinen kivijalka tehdään hienoksi haka- tusta graniitista siten kun piirustuksista näkyy. Pihanpuoleinen kivijalka teh- dään karkeaksi hakatusta graniitista noin 0,6 m korkuiseksi. Kivijalan hakatun pinnan tulee jatkua 5 cm piha- ja katupinnan alapuolelle. Kaikki graniittipin- nat ovat rakennusaikana suojattavat savikerroksella ja rakennuksen val- mistuttua tarkoin puhdistettavat ja saumattava sementtilaastilla. Ulko-ovien kynnykset ja kaikki kadunpuoliset askeleet tehdään hienoksi hakatusta - pihanpuoliset karkeaksi hakatusta graniitista. Satamakadun puolella tulevat valokaivot tehdä myös hienoksi hakatusta graniitista.

Asfaltti- ja sementtitöitä

Tiili- ja riviteerausmuurit ovat kaikkialla eristettävät (isoleerattavat) kivija- lasta ja perustuksesta asfalttikerroksella. Kellarikerroksen lattia ja jalkalistas- ta tehdään asfaltista ja sliipataan hienoksi, paitsi asuinhuoneissa, joihin sitä ilman tulee täytepuut ja lankkulattia. Puukellarissa tehdään lattiat joko rautapalaneista tiilistä sementti ruukiin tai betonista. Porraskäytävien lat-

tia ja podestit sekä niihin ulkoa johtavat käytävät ja toilettihuoneen lattia tehdään sementtilevyistä joiden ostohinnan vähintäänkin tulee olla noin smk 16:00 (8:50) m²ltä kiinnipantuna. Kaikki askeleet pääportaisiin kellaris- ta kolmanteen kerrokseen asti ja Satamakadun puoleisessa portaissa 43 askelta tehdään sementtimosaikista. Kaikki muut askeleet tehdään semen- tistä. Ainoastaan kellarissa holvataan portaiden alustat, muissa kerroksissa asetetaan askeleet vapaasta päästään rautakannattajien varaan ilman kannattavia holveja. Portaisiin kuuluu vielä käsipuut petsatusta koivupuusta ja valurautaiset kannattajat.

Muuraus ja rappautöitä

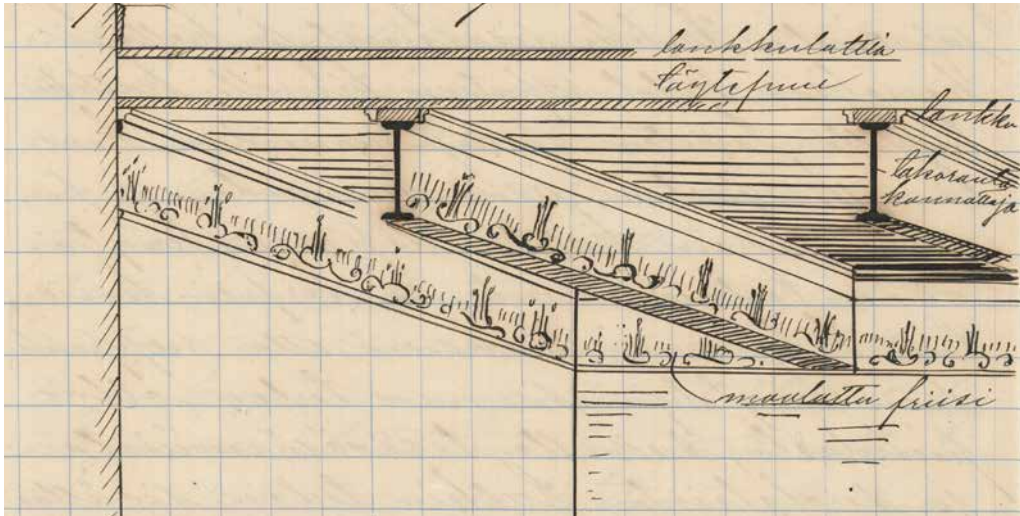
Kellarikerroksen muurit ja reviteeraukset ovat muurattavat rautapalaneista ja kovemmin poltetuista tiilistä. Täysi punaisia tiiliä on käytettävä ulkomuu- rin ulkopintaan ja sellaisissa paikoin sisäpintaan ja sisäseiniin, joissa tulee enemmän kuormitusta. Ulkomuurien sisäpinnat ovat lämmön pitäväisyyden vuoksi muurattavat vaaleaksi poltetuista tiilistä. Kaikki savu- ja ilmanvaihto johdot ovat muurattavat pystysuoraan ilman mainittavia vetoja; savujohdot tasapintaisista tiilistä. Koko kellarikerros, paitsi asuinhuoneita, holvataan osaksi takorautaisille kannattajille osaksi ratakiskoille. Samaten holvataan molemmat porraskäytävät ja niihin kadulta johtavat käytävät ja katokset sekä hissilaitos. Kaikki kylmiä huoneita kattavat holvit ovat siveltävät asfaltti- tervalla. Ullakon palolattia tehdään hyvin poltetuista tiilistä ja saumat täyte- tään päältäpäin kalkkiruukilla.

Ulkofasaadit ovat rakennettavat hienolla kalkkilaastilla ja varustettavat kadun puolella hyvin tehdyillä kipsikoristeilla niin kuin fasadipiirustuksista näkyy. Katujen kulmaan tuleva katos on myös varustettava kipsikoristeilla ja kattomaalauksilla. Päätymuurit ovat myös rapattavat. Kaikki sisäseinät ja kellarikerroksen katot rapataan hienolla kalkkilaastilla. Samaten opetta- jahuoneiden, kanslian, kirjaston, asuinhuoneiden ja porraskäytävien katot.

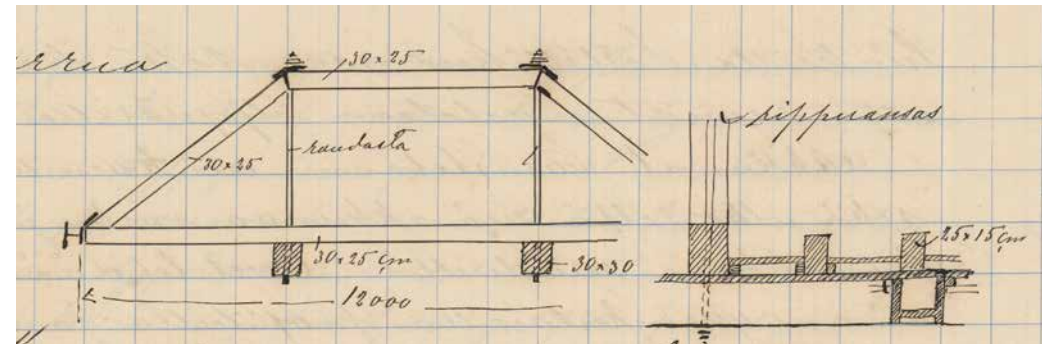
Pääporraskäytävään tulee muutama kipsikoristus. Sekä muuraukseen että rappaukseen käytetyn sannan tulee olla puhdasta, tasaista, teräväsärmäistä ja suolatointa. Kalkin tulee sisältää vähintään 18% puhdasta sammutettua kalkkia ($\text{Ca}(\text{HO})_2$) ei saa olla ylivuotista. Sementtiä tulee käyttää niissä kohdin missä johtuva arkkitehti vaatii ja sen tulee olla hienoksi jauhettua hitaasti kovettuvaa portlannin sementtiä.

Välikatot

Kannatusparreet seitsemän metriä syvissä luokahuoneissa tehdään tavallisista 30x15 cm vahvoista parruista armeerattuna 3" lankuilla. Kahdeksan metriä syvissä huoneissa tehdään kannatusparrut 30x25 cm parruista vahvasti armeerattuina ja sen lisäksi vahvistettu risti-täytepuilla. Jos ei tarpeeksi vahvoja ja hyviä puisia kannatusparruja ole saatavissa on kannatusparuiksi käytettävä takorautaisia kannattajia. Leikkihuonetta kattava välikatto ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa tehdään seuraavaan tapaan kun niille tulevaa tilapäisen kuormituksen täytyy laskea niin suureksi, ettei puiset kannatusparrut ole täysin luotettavia.

Juhlasalin kattoa kannattaa neljä riippu-ansasta ja kaksi salin pituus suunnassa kulkevaa puista kannatusparrua.

Katto tehdään muuten siihen tapaan kun piirustuksesta näkyy. Kaikki muut, paitsi jo edellä rapatuksi määrätty katot tehdään pontatuista laudoista ja varnissataan kertaalleen. Lattiat tehdään 5 cm vahvuisista petäjäisistä lankuista joiden tulee olla kuivia, oksattomia ja ilman halkeamia. Ne liitetään yhteen kaksinkertaisilla uurroksilla ja löysillä rivoilla sekä vernissataan kertaalleen. Lattiat kansliassa, kirjastossa, opettaja- ja asuinhuoneessa maalataan hyviksi tai varustetaan linoleumi matolla, miten johtokunta tarkemmin määrää. Välikattotäytteeksi käytetyn sannan ja sammalien tai olkien tulee olla kuivaa ja puhdasta.

Maalarin töitä

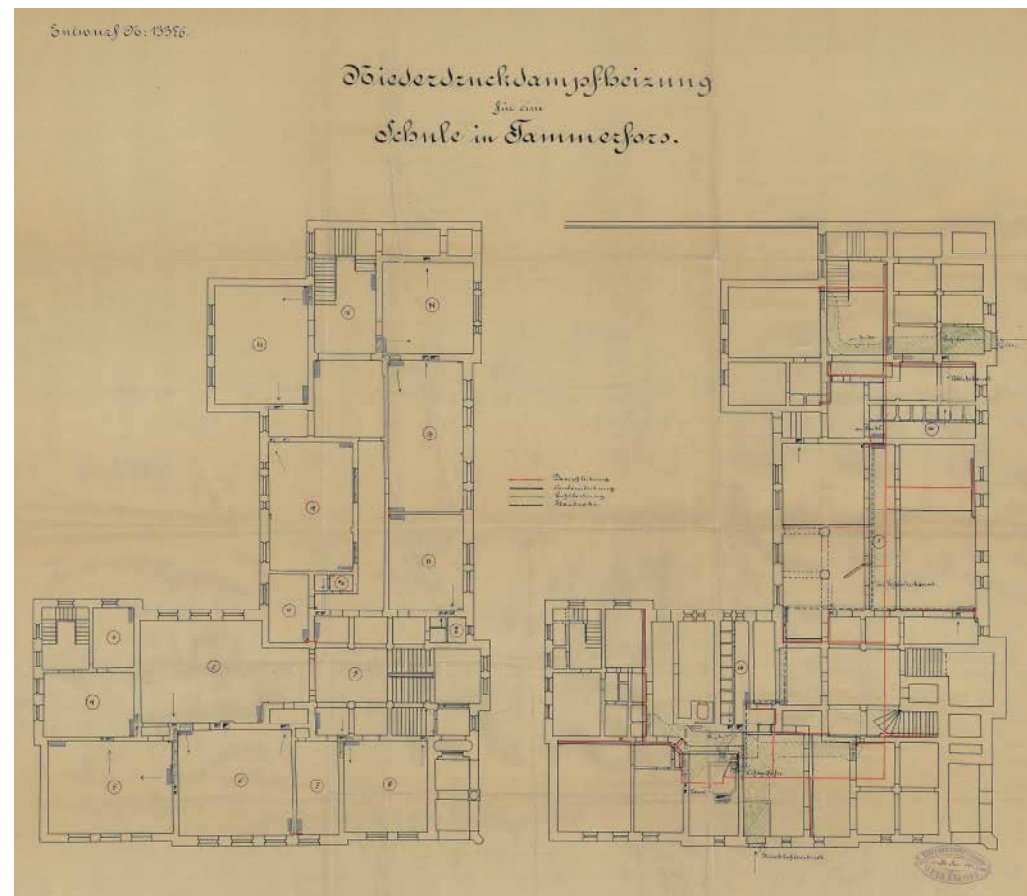
Fasaadi on maalattava kalkkiväreillä. Kanslia, kirjasto, opettaja ja asuinhuoneet paperoidaan ja katot maalataan tasaisilla väreillä ja varustetaan ajanmukaisilla friiseillä. Paperien tulee keskimäärin maksaa 7:50 1:00 markkaa rullalta. Kaikki muut huoneet maalataan noin 1,2 m korkeuteen öljyväreillä ja muu osa tasaisilla liimaväreillä. Juhlasali, leikkisalit ja porrashuoneet varustetaan sitä ilman koristemaalauksilla. Toilettihuoneen sekä katto että seinät maalataan öljyvärillä.

Ikkunat varustetaan eri karmilla sekä ulko- että sisä-akkunaa varten ja prima akkuna ruuduilla. Ovet tehdään aivan yksinkertaisilla profiileilla ja ovat

samoin kun vuorilaudatkin valmistettavat eritoten piirustusten mukaan. Juhlasalin ovet ja vuorilaudat tehdään lehtipuusta petsataan ja poleeraan. Samaten pääovi ulkoa, muut ovet maalataan hyviksi. Kaikki ovet ja ikkunat ovat varustettava lujatekoisilla ja siisteillä saranoilla, salpalaitoksilla ja lukoilla. Ulko-ovet varustetaan Eelips nimisillä sulkulaitoksilla. – Ulkokatto ja vesirännit tehdään parhaasta galvanoidusta levystä ja ruodelaudoitus 3 cm vahvoista laudoista. Kattotuolit noin 15 x 15 cm piirusta 1,1 m etäisyydellä toisistaan.

Rakennus on varustettava tarpeellisilla palotikapuilla ja kahdella palo-ovella. Kaikki ulkoseinän vierellä olevat uunit tehdään ventilationi uuneiksi, joihin ilma johdetaan suoraan ulkoa. Johtajattaren eteiseen, pienempään päällyysvaatehuoneeseen ja toilettihuoneeseen tehdään rautaset kamiinit. Samoin puukellariin käymälän venttiileeraamista varten. Kaikkiin helloihin muurataan kaakelinen takusta ja varustetaan maalatulla rautapeltisellä kuupalla. Johtajattaren heli varustetaan sitä ilman kuparisella vedenlämmittäjällä – kylpyhuone on pantava täyteen kuntoon. Siihen kuuluu vedenlämmitysuni, sinkkinen kylpyamme ja siisti ilmaklosetti. Kylpyhuoneen sekä seinät että katto maalataan öljyvärillä. Toilettihuone varustetaan siistillä ilmaklosetilla ja pesupöydällä. Pesupöytiä tulee vielä molempiin päällyysvaatehuoneisiin ja voimistelu pukuhuoneeseen. – Voimistelupukuhuone, molemmat päällyysvaatehuoneet, ensimmäisessä kerroksessa oleva koridori ja Satamakadun puolinen porraskäytävä on varustettava vaate nauloilla. Vaatenaulaja tulee vielä opettajahuoneeseen ja kanslian eteisiin.

Vesijohto on johdettava kellarikerroksessa molempiin päällyysvaakehuoneisiin, pesutupaan ja johtajattaren keittiöön ja kylpyhuoneeseen. Ensimmäisessä kerroksessa molempiin välituntihuoneisiin ja toiletti huoneeseen. Toisessa kerroksessa voimistelu pukuhuoneeseen ja kolmannessa kerroksessa tämän yläpuolella olevaan huoneeseen. Vesiviemärijohdoista on ilmatorvi johdettava vinnin kautta katolle klakki hajun välttämiseksi. Käymälät ja

Lämmitysjärjestelmän (Niederdruckdampfheizung) suunnitelma vuodelta 1900.

Kuva: Tampereen tilapalvelujen arkisto

klosetit ovat varustettavat viemärijohdoilla. Ulkona on likaviemäri johdettava siten kun asemapiirustuksesta näkyy. Likakaivo muurataan tontin rajalle. Tälle puolen rakennusta johdetaan myös vesijohtoja laitetaan kannellinen laatikko roskarin ja käymälän astiain säilyttämistä varten. Käymälät ja klosetit varustetaan kaksinkertaisella astioilla joissa kannen voi tiiviisti ruuvata kiinni.

Puuhissi on pantava täyteen kuntoon.”

2.1.3. VALMIS RAKENNUS

Ajastaan poiketen Tampereen suomalainen tyttökoulu sai kodikseen kivisen rakennuksen, kun useimmiten yksityiskoulut vielä tuohon aikaan olivat puurakenteisia. L:n muotoinen rakennus tontin nurkassa rajasi korttelia ja sen rikkottu symmetria antoi pilkahduksen rakennuksen sisäisistä toiminnoista. Lönnin suunnitteluperiaatteiden mukaan rakennuksen toiminnot, niiden rytmitys ja luonnollinen liittyminen toisiinsa, olivat aina etusijalla. Julkisivut seurasivat pohjasuunnitelmaa ja tärkeässä osassa oli luonnonvalo ja sen ohjaaminen sisätiloihin. Koulussa oli valmistuttuaan 12 luokkahuonetta, juhlasali ja kolme asuntoa, sekä tarvittavat hallinto- ja aputilat.

Koulun valmistuessa Läntisen Puistokadun ajoväylä kulki puistokaistaleen itä laidassa ja rakennuksen edessä oli suoraan vihreä puistoalue nuorine puineen, joiden takana rakennus kohosi ylväästi. Satamakadulla naapurirakennus oli matala puurakennus, joka niin ikään antoi tilaa arvokkaalle koulurakennukselle.

SISÄTILAT

Suurin ero muihin aikansa koulurakennuksiin oli käytävien poistaminen ja laitospuhtautuksen häivyttäminen kodikkailla valoisilla tiloilla. Lönnin ajatuksena oli, että huonolla säällä aulatiloihin saattoi käyttää myös oleskeluun ja hien kutsuikin niitä leikkialueiksi. Rakennuksessa oli Satamakadun puoleisessa osassa kaksi avaraa porrashuonetta. Niiden väliseen rakennusmassaan oli sijoitettu opetustilojen lisäksi juhla- ja liikuntasali, sekä kellarikerroksessa vaatesäilytystilat.

Pohja- eli kellarikerroksessa oli vaatesäilytyksen lisäksi sisäkäymälät, mikä oli todella aikaansa nähden edistyksellistä. Pohjakerroksesta löytyi myös

Pääporrashuone 2. ja 3. kerroksen väliseltä tasanteelta kuvattuna, 1902. Kuvassa näkyy pylväiden erilaiset koristeaiheet ja runsas luonnonvalo. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

talonmiehen ja vahtimestarin asunnot, sekä koulua palveleva leivin- ja pesutupa. Kellarin tiloihin oli sijoitettu myös höyrypannuhuone ja varas-
totilaa. Oppilaiden sisäänkäynti oli sisäpihan puolelta eteistilojen kautta
vaatesäilytystilaan, kun taas pääsisäänkäynti oli sijoitettu rakennuksen
nurkkaan näyttävien holvikaarien rajaamaan syvennykseen. Sisäänkäynti
nousi katutasosta muutaman askelman ja johti eteistilan kautta pääportaan
tasanteelle kellarin ja ensimmäisen kerroksen puoliväliin. Mosaiikkibetoni-
laatoin pinnoitettu lattia jatkui ulkotilan sisäänkäyntikatokseen asti ja vasta
porrasaskelmat olivat sokkelien tavoin graniittiset.

Ensimmäisessä kerroksessa porrasaulan ympärille oli koottu henkilökunnan
tiloja, kuten opettajainhuone, kanslia ja kirjasto. Tässä kerroksessa oli koulun
ainoa käytävä, jonka varrella oli laulusali ja luonnontieteiden sali. Porra-
saulasta oli kulku suoraan sisäpihalle avautuvaan valoisaan leikkiaulaan,
joka ympärille oli ryhmitelty opetustiloja. Huonolla säällä leikkiaula palveli
myös välituntien vietossa. Itse porrasaula oli holvattu ja kannateltu klassisesti
pilarein, kun taas pääaula oli saatu valoiseksi ja avaraksi käyttämällä tako-
rautaisia palkkeja, jotka mahdollistivat suuremmat jännevälit. Rakennuksen
eteläpäädyssä oli johtajattaren asunnon sali ja makuuhuone, joihin käynti oli
pohja- eli kellarikerroksesta. Kellarikerroksessa sijaitsevat keittiö ja ruokasali
palvelivat niin vahtimestarin kuin johtajattarenkin asuntoja.

Toisessa kerroksessa oli kummastakin porrasaulasta käynti suoraan voimis-
telu- ja juhlasaliin. Kahden kerroksen korkuista juhlasalia koristivat katon
rajassa veistokselliset ansaat ja luontoaiheiset toistuvat maalaukset. Sa-
tamakadun puoleisella seinällä oli korkeat goottilaistyylliset ikkunat, joiden
yläosassa oli värikkäät lasimaalaukset. Salin länsipäädyssä oli puhujankoro-
ke ja poikkisuuntaisesti salin puolivälissä sisäpihan puolella näyttämö, josta
saliin tuli valoa myös etelän puolelta. Näyttämön syvennyksen yhteydessä
oli pukuhuone ja voimisteluvälinevarasto. Muutoin toisessa kerroksessa oli
tavallisia luokkatiloja ja opettajan huone holveineen.

Pääporrashuone kuvattuna 2. kerroksen hallista. Hallin lattia on alunperin ollut lankkua ja porrashuo-
neen lattia mosaiikkibetonilaattaa. Kuvaus aika 1902-1919.

Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Liikunta- ja juhlasali kuvattuna n.1902–1905. Kuvassa näkyy alkuperäinen lankkulattia, puolapuut ja koristemaalaukset. Salissa oli alunperin myös riippuvat kattovalaisimet ja koristeelliset seinävalaisimet. Liikuntasalin näyttämö oli alunperin salin keskellä ja sieltä tuli saliin paljon valoa etelän suunnasta. Kuva: Fredrik Wilhelm Lönn, Keski-Suomen museon arkisto.

Kolmannessa kerroksessa oli sivuporrashuoneessa vielä yksi luokkatila ja pääportaan ja leikkiaulan ympärillä kolme luokkatilaa ja suuri piirustussali, jolle Lönn oli halunnut antaa arvoisensa paikan Läntiselle puistokadulle (nyk. Hämeenpuistoon) avautuvine suurine ikkunoineen. Tästä kerroksesta oli käynti myös salin parvelle ja ullakolle.

Rakennuksessa oli myös alakellari, vaikka sitä ei vuoden 1899 piirustuksissa ole esitetty. Kuitenkin vanhoissa, ennen laajennusosan rakentamista otetuissa valokuvissa näkyy graniittisokkelissa pienet aukot alakellarin kohdalla.

Juhlasalin päätyseinässä oli alunperin puhujan koroke, jonka takana maalaus, jossa luki "Herran pelko on viisauden alku". Seinässä näkyy myös alkuperäisen lämmitysjärjestelmän seinäritilöitä. Kuva: Veikko Kanninen 1937, Vapriikin kuva-arkisto.

Kaikkia alkuperäisten suunnitelmien mukaisia ratkaisuja ei lopulta toteutettu. Alkuperäisissä vuoden 1899 piirustuksissa rakennukseen oli suunniteltu huonekohtaiset lämmitysuunit. Lönn piirsi tämän vuoksi pääaulan yhteyteen myös puuhissin lämmityspuiden kuljetusta varten. Suunnittelun edetessä päädyttiin rakennukseen kuitenkin toteuttamaan höyrykiertoinen keskuslämmitysjärjestelmä, minkä vuoksi uunit ja hissi jäivät pois suunnitelmista. Kaikissa luokkatiloissa oli opettajan koroke eli kateederi. Se sijaitsi aina ikkunaseinältä katsottuna vasemmalla. Näin luonnonvalo tuli oppilaisiin nähdä vasemmalta eikä varjostanut oikeaa kirjoituskättä. Luokkatilat oli kukin maalattu omalla lämpimällä sävyllään.

Juhlasali kuvattuna parvelta päättäjäisjuhlan aikaan 18.6.1915. Kuvassa näkyy näyttämö, joka on ollut omassa syvennyksessään salin eteläreunalla. Näyttämössä on ollut jonkinlainen ulosvedettävä esiintymislava. Kuvan etualalla näkyy alkuperäisiä valaisimia. Kuva: Museovirasto

Tampereen Uutisten 27.8.1902 julkaistun artikkelin mukaan rakennuksen muuraamiseen käytettiin 950 000 tiiltä, kipsikoristeet valmistettiin paikan päällä ja puutavaran toimitti sahanomistaja J. W. Enqvist. Vesikaton ja vesijohtotyöt toteutti F. Dundeborgin liike, kun taas sähköjohdot ja valaisimet asensi toiminimi Siemens ja Halske. Sisätilojen maalauksen suoritti koristemaalari

S. U. Esbergin liike ja ovet valmisti R. R. Tallqvistin höyrypuunjalostustehdas. Ulko-ovet olivat tammisia ja väliovet kiillotettua kuusta, lukuun ottamatta juhlasalin ovia, jotka olivat mäntyä koivuisilla koristeilla. Katot oli paneloitu kapeilla mäntylaudoilla ja ne oli kiillotettu siten, että puun oma väri näkyi.

Yllä: Leikkiaula sotasairaalan aikana kuvattuna vuonna 1918.

Kuva: Toivo Paatola, Vapriikin kuva-arkisto.

Vasemmalla: Leikkiaulan seinien alkuperäisiä koristemaalauksia kuvattuna n. 1902-1909.

Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Oikealla: Länsipäädyn pienempi porrashuone kuvattuna toisen kerroksen tasosta n. 1902-1905. Kuvassa näkyy alkuperäinen kukkamainen valaisin ja seinien maalaustapa. Kaiteet ja lattiapinnat eroavat pääportaasta.

Kuva: Theodor Sommer, Vapriikin kuva-arkisto.

JULKISIVUT JA PIHA

Rakennuksen pääjulkisivut olivat Satamakadun puoleinen pitkä epäsymmetrinen julkisivu torniaiheineen, sekä Läntisen puistokadun puoleinen lähes symmetrinen lyhyempi julkisivu. Jokaisessa kerroksessa ja tilassa oli omanlaisensa ikkunat, mikä teki julkisivuista monipuolisen ja eloisan. Koulun pääsisäänkäynti oli sijoitettu syvennykseen rakennuksen nurkkaan, jota kannattelivat jyrkeät koristeelliset pilarit käpyornamenteineen.

Rakennuksen nivelkohdassa sijaitseva pääporras korostui Satamakadun julkisivussa ulkonevana torniaiheena ja siinä oli suuret koristeelliset ikkunat luontoaiheinen kohokuvioineen. Satamakadulle avautuivat myös salin korkeat koristeelliset ikkunat, ja julkisivua tasapainotti toinen ulkoneva risaliitti päätyaiheineen sen länsipäädyssä. Tornia koristi kello, jonka koululle lahjoitti Johan Holt vuonna 1908. Tornin sivuilla oli lisäksi kruunumaiset aiheet, jotka toistuivat Läntisen Puistokadun puoleisen julkisivun keskiosassa ja Satamakadun päädyn risaliitissa. Tornit ovat Lönnin myöhemmässäkin tuotannossa toistuva aihe, ja sellaiset löytyy mm. Talouskoulusta ja Tampereen keskuspaolaseman rakennuksesta.

Läntisen puistokadun suuntainen julkisivu oli lyhyempi ja kellari- ja maantasokerrosta lukuun ottamatta symmetrinen. Julkisivun keskiosa työntyi reunoja hieman ulommas, mikä rytmitti ja elävöitti julkisivua. Sisäänkäynnin arkkivoltin yläpuolella oli tällä julkisivulla koristeellinen julkisivuun kaiverrettu reliefi, jossa luki TYTTÖKOULU. Kellarikerroksen vasemmassa laidassa olivat vahtimestarin asunnon suuremmat ikkunat, kun taas keskellä vain pienet.

Toisen ja kolmannen kerroksen ikkunat olivat symmetriset ja ikkunoiden koristeellisuus lisääntyi korkeammalle mennessä. Kolmas kerros on ikkunoiden alareunan korkeudelta erotettu muusta julkisivusta korniisilla ja kolmannen kerroksen keskellä julkisivussa korostuu piirustussalin viisi suurta koristeellista ikkunaa. Lisäksi julkisivuissa oli käytetty valokuvien perusteella alunperin kahta eri väristä rappausta, joilla julkisivuun on saatu syvyyttä.

Julkisivupiirrosten ornamentiikkaa ei toteutettu täysin piirustusten mukaisesti ja esimerkiksi ullakkokerroksen kattolyhdyt toteutettiin valokuvien perusteella yksinkertaisempina. Silti rakennus oli koristeellisempi kuin Lönnin myöhempi tuotanto ja siinä on selkeitä goottilaisia piirteitä kaari-ikkunoiden yläpuolisissa suipoissa koristeissa ja sauvakoristeissa. Koristeissa on käytetty runsaasti luontoaiheita.

Pihasta ei ole säilynyt erillisiä suunnitelmia. Asemapiirroksen mukaan tonttia on alunperin ympäröinyt puurivit, mutta muutoin piha lienee ollut lähinnä hiekkakenttä. Myös kaikki sisäpihan puolelta otetut vanhemmat valokuvat on otettu talviaikaan, joten pihan alkuperäisistä järjestelyistä ja materiaaleista ei ole jäänyt tietoa.

Vastavalmistunut Tampereen suomalainen tyttökoulu kuvattuna Satamakadun ja Läntisen puistokadun (nyk. Hämeenpuisto) risteyksestä. Julkisivuissa on kuvan mukaan alunperin käytetty ainakin kahta eri rappauksen sävyä - tummempi perusrappaus ja vaaleampi sileä

rappaus koristeaiheissa. Kuvattu n. 1902-1905.
Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Vastavalmistunut Tampereen suomalainen tyttökoulu kuvattuna Satamakadun ja Lätisen puistokadun (nyk. Hämeenpuisto) risteyksestä. Kuvattu n. 1902–1909.
 Kuva: Berndt Blom, Vapriikin kuva-arkisto.

Vastavalmistunut Tampereen suomalainen tyttökoulu kuvattuna Satamakadulta n. 1902-1919. Kuvassa näkyvät juhlasaliin julkisivun ulkonevat sauvakoristeet.
Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Tampereen suomalainen tyttökoulu kuvattuna sisäpihalta. Ikkunat ovat täälläkin moninaisia ja rakennusmassaa on rikottu julkisivun porrastuksilla. Toisen kerroksen julkisivussa näkyvät koristeelliset kuvioinnit juhlasalin varaston ja pukuhuoneen kaarevissa ikkunoissa. Sisäpihan syvennys ei ollut katettu,

eikä siitä ollut suoraa kulkua vaatesäilytystiloihin. Rakennuksen päädyssä oli käynti Johtajattaren ja vahtimestarin asuntoihin. Kuvattu n. 1902-1930.

Kuva: Arkkitehtuurimuseon kuva-arkisto.

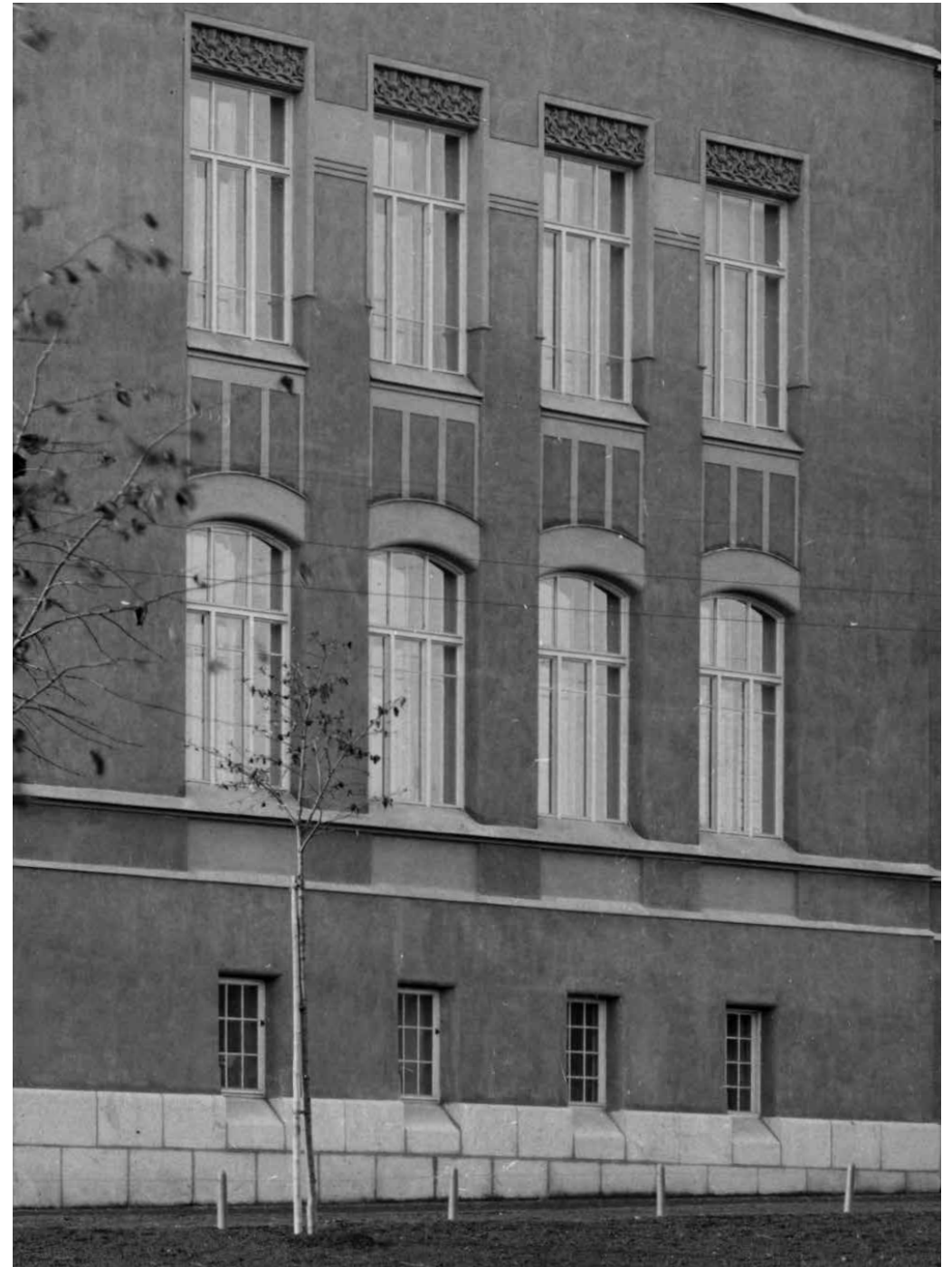
IKKUNAT

Ikkunoiden koot ja muodot vaihtelivat kerroksittain ja eri julkisivun osien välillä. Ikkunoiden toteutus vastasi pääosin julkisivupiirustuksia, joskin pieniä tyylillisiä poikkeamia on havaittavissa. Julkisivupiirustusten englantilaiseen gotiikkaan vahvemmin viittaavat muodot ja koristeet saivat toteutusvaiheessa vaikutteita Suomessa yleistymässä olevasta jugend-arkkitehtuurista. Pikkuruutuiset osat, joita toteutettiin esimerkiksi kellarikerroksen ja ylimmän kerroksen ikkunoihin, olivat jugendtyylille tyypillisiä. Satamakadun puoleisten salin ikkunoiden puitejakoa yksinkertaistettiin rakennusvaiheessa. Salin ikkunoissa oli käytetty myös värillistä lasia koristeosissa, mikä on selvä viittaus gotiikkaan. Punaiset kukat vihreine lehtineen olivat luontoaiheisia.

Alkuperäisen työselityksen mukaan ikkunat olivat kaksinkertaiset, ja varustettu erillisillä karmeilla. Paksu muurattu ulkoseinä mahdollisti melko suuren puitevälin erillisen karmirakenteen, ns. liistekarmi-ikkunan avulla, mikä oli jugendtaloissa verraten tavallinen ratkaisu. Sisään- sisään- aukeavia ikkunoita käytettiin julkisissa rakennuksissa jo 1800-luvun alkupuolella. Rakennuksen valmistumisen jälkeen otetuista valokuvista on nähtävissä, että ikkunat ovat olleet alun perin sisään-sisään -aukeavat. Joitakin maantasokerroksen ikkunoita on toteutettu myös sisään-ulos -aukeavina, siellä missä tilan toiminnot - kuten lämpökeskus tai leivinuone - on sitä puoltanut.

Läntisen Puistokadun puoleisia ikkunoita. 1902-1910.

Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

2.2. LAAJENNUSOSA JA PIHARAKENNUS

2.2.1. SUUNNITTELU JA RAKENTAMINEN

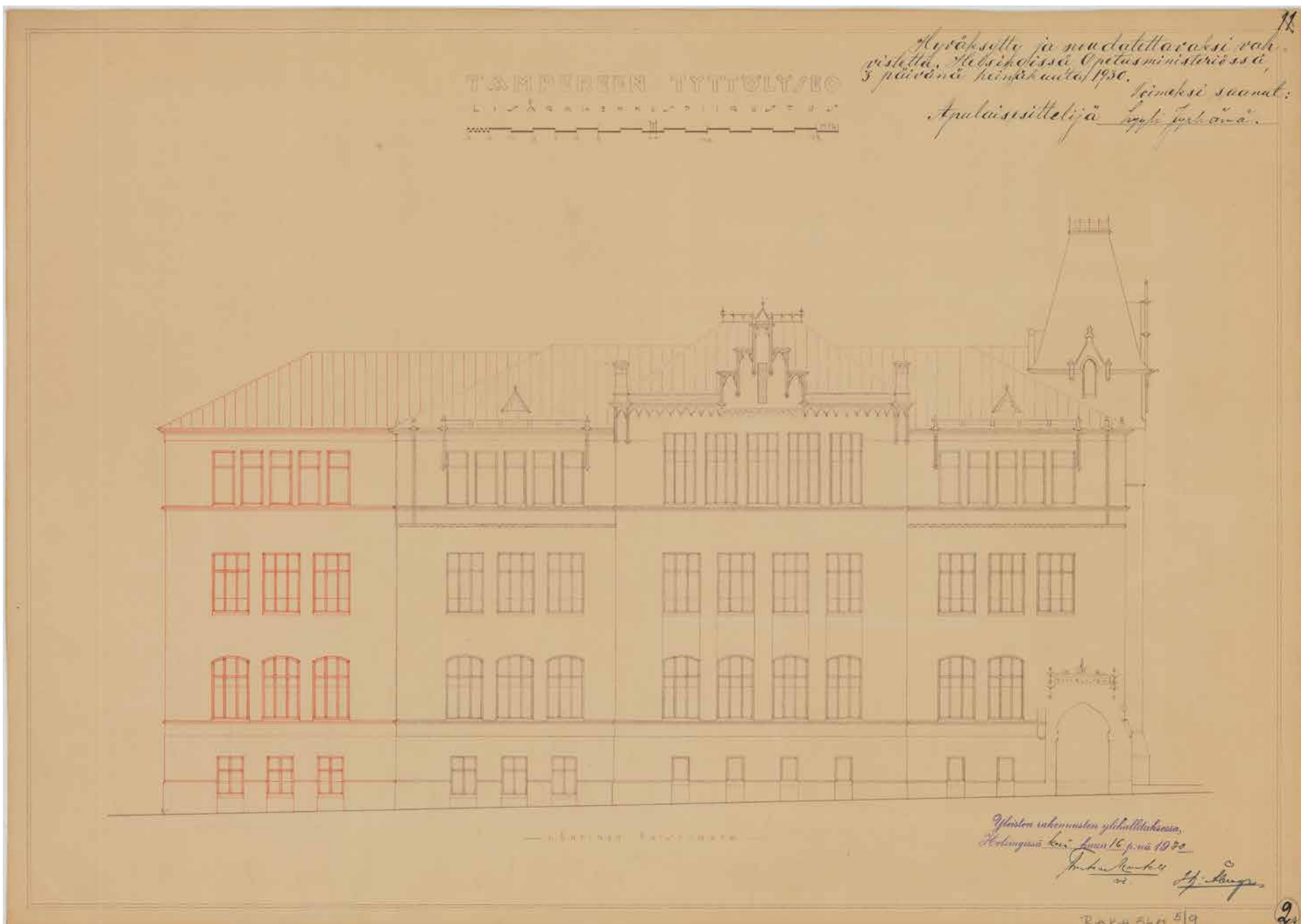
Oppilasmäärien edelleen kasvaessa muuttuivat tyttökoulun tilat ahtaiksi. Koulua päätettiin laajentaa ja piirustukset tilattiin jälleen Wivi Lönniltä. Lönn suunnitteli laajennusosan Läntisen puistokadun puoleisen siiven jatkoksi. Rakennuksen uuteen eteläpäätyyn Lönn suunnitteli korkean ikkunan koristeellisine yläruutuineen uuden ajan hengessä. Vahtimestarille rakennettiin oma erillinen asuinrakennus, joka rajasi koulun pihaa.

Alkuperäisessä osassa olleet eteläsiiven asunnot muutettiin opetusta tukeviksi tiloiksi ja oppilaiden oleskelu- ja ruokailutilaksi, jossa pitkänmatkalaiset saattoivat syödä eväänsä. Laajennuksen kellarikerrokseen sijoitettiin uudet kotitalouden keittiötilat ja ruokailuhuone. Laajennuksen ensimmäinen, toinen ja kolmas kerros olivat lähes identtiset. Niissä oli jokaisessa kaksi uutta opetustilaa, joiden väliin jäi valoisa aputila koko ulkoseinän kokoisine ikkunoineen. Laajennuksen myötä rakennukseen syntyi lyhyt keskikäytävä, joita Lönn alun perin pyrki välttämään. Lönn suunnitteli kuitenkin luokkatilojen käytävänvastaisille seinille yläikkunoita ja teki käytävän päädyn aputilankin seinästä ikkunallisen, jotta käytävään saatiin mahdollisimman paljon luonnonvaloa.

Rakennustöitä valvoi Lönnin sijaan arkkitehti A. W. Willberg ja laajennusosan urakoi rakennusliike Harju ja Kumppani. Laajennusosan säilynyttä piirustussarjaa ei jostain syystä ole päivätty tai allekirjoitettu. Rakennustyöt on kuitenkin aloitettu vuonna 1930 ja laajennus valmistui vuonna 1931. Koulu jatkoi toimintaansa rakennustöiden ajan lähes normaalisti, vaikka vuosikerptomusten mukaan työmaan melu pakottikin opettajat välillä pakenemaan ja siirtämään opetuksen milloin mihinkin.

2.2.2. ALKUPERÄISET SUUNNITELMAT

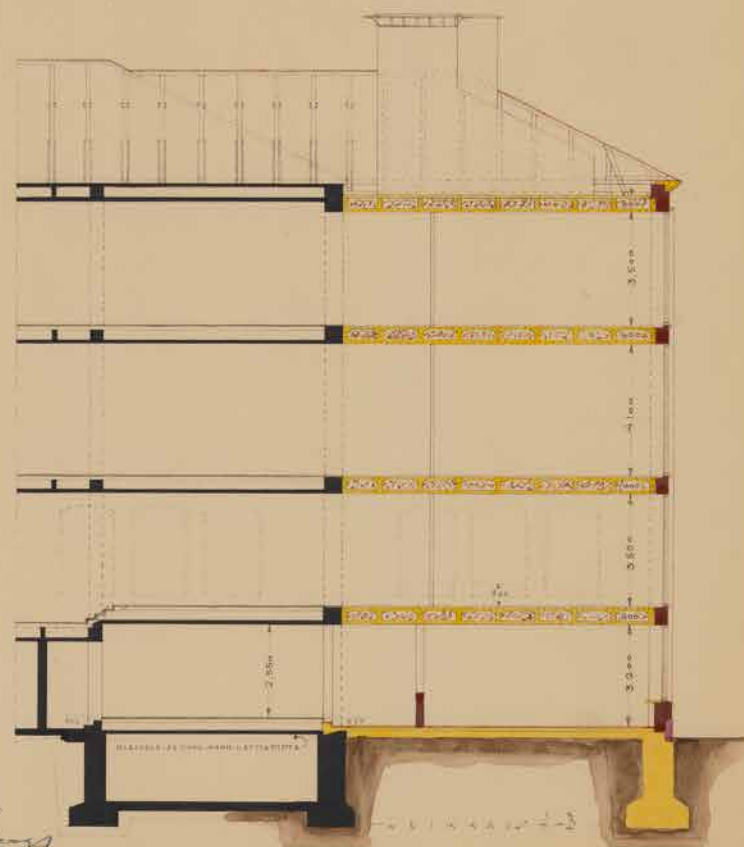
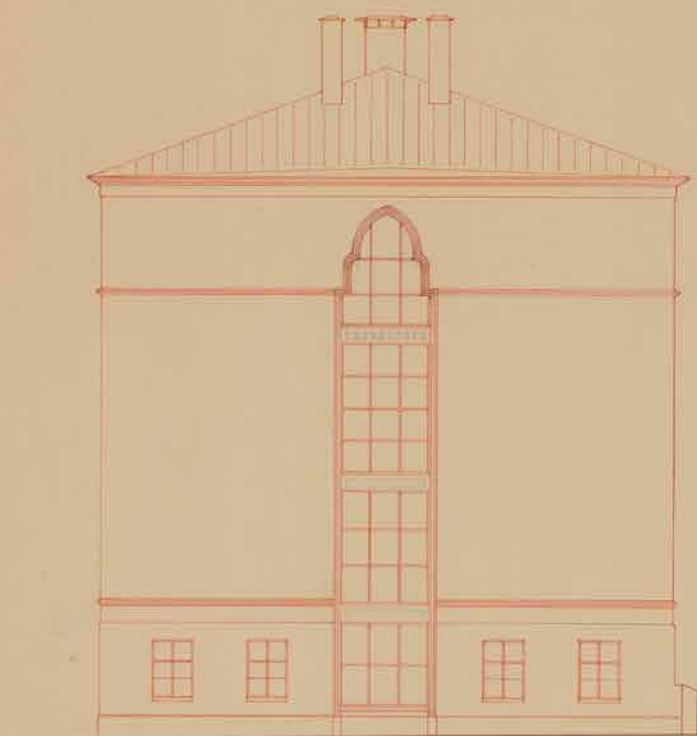
Laajennusosan suunnitelmista on säilynyt pohjapiirustukset, leikkaus ja julkisivut, sekä erillinen piirros piharakennuksesta. Piirustusten lisäksi laajennuksesta on säilynyt yksivuotistarkastusraportti kesältä 1932.

Julkisivu Läntiselle Puistokadulle (nyk. Hämeenpuisto), vuodelta 1930. Kuva: Kansallisarkisto.

TAMPEREEN TYTTÖINTSEI

10.
Arvioitu ja nautaleittoraksi rohuistit.
to. Helsinki, Opetusministeriössä, 3 p
vänä Heinäk. 1930. Siunaksi saanut;
Aulais esittelijä hytti jrkä-ä.

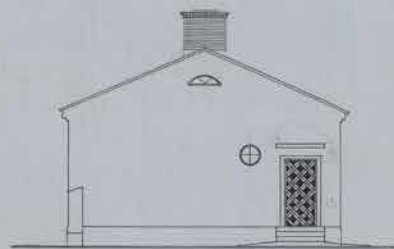
Yleisen rakennustalon ylläpitäjän,
Helsingissä, 16 p. 1930.
Juhana Kankari
H. Kankari

RAEH 541 5/9 30

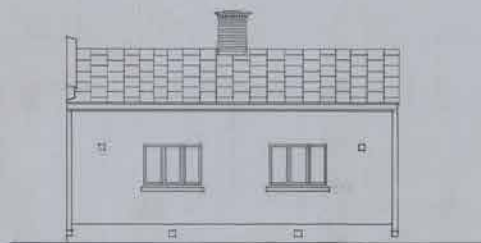
Päättyjulkisivu ja leikkaus A-B, vuodelta 1930. Kuva: Kansallisarkisto.

TAMPEREEN TYTTÖLYSEO

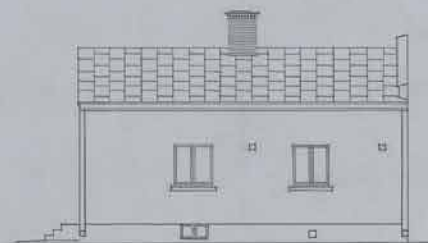
VÄHTEIN VÄHTEIN ASUNTO

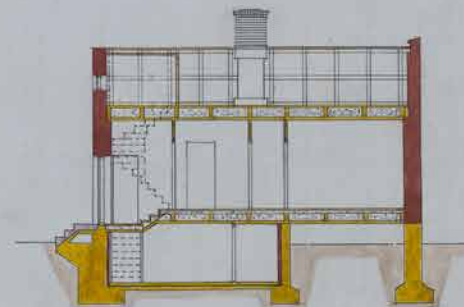
PÄÄT

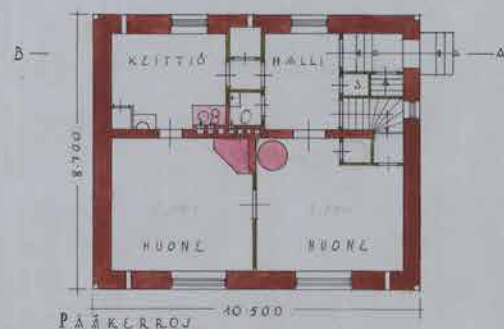
LÄNTINEN PUUTOKATU

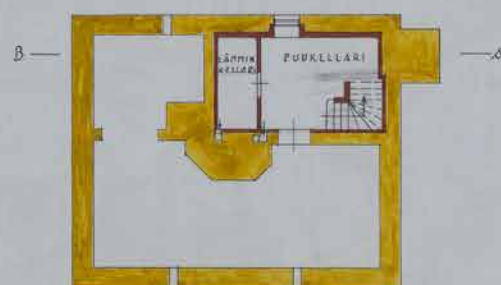
PIHAKIVU

LEIKKAUS A-B.

PÄÄKERROS

KELLARIKERROS

ULLAKKOKERROS

PAAH 56 M 5/9

2.2.3. VALMIS RAKENNUS

Laajennuksen pääjulkisivu oli suunniteltu siten, että uusi rakennusmassa oli olemassa olevaa hiukan taaempana. Ikkunat jäljittelivät alkuperäisen osan ikkunoita, ja laajennus olikin luonnollinen jatke alkuperäiselle osalle, huolimatta siitä, että katujulkisivun symmetria rikkoutui. Uutena julkisivuaiheena eteläpäätyyn toteutettiin lähes koko ulkoseinän korkuinen ruutuikkunakokonaisuus. Välipohjien kohdalle tehtiin kuparilla päällystetyt umpiosat, jotka mukailevat ikkunoiden puitterakennetta. Yläosa oli suippokaarinen ja kokonaisuutta kiertää rappauspintainen koristelista.

Laajennuksen ikkunat noudattelevat samoja periaatteita kuin v.1902 valmistunut osa. Laajennusosan rakentamisen yhteydessä pihajulkisivun aukotusta muokattiin, kun luokkatiloihin piti lisätä ikkunat pihan puoleiselle julkisivulle eteläseinän sijaan. Myös laajennusosan ikkunat olivat sisään-sisään -aukeavat. Seinään lisättiin myös ilmanvaihdon aukkoja.

Ensimmäisen kerroksen asunnon tilalle tuli kirjasto ja lattiatasojen korkeuseron vuoksi käytävään lisättiin muutaman askelman pituinen porras. Toisessa kerroksessa luokkatila muutettiin pienemmäksi opetustilaksi, johon sijoitettiin luonnonhistoriallinen kokoelma. Kolmannessa kerroksessa pienentyneeseen luokkatilaan sijoitettiin kemialliset kokoelmat ja laboratorio. Toisessa ja kolmannessa kerroksessa lisättiin opetustiloihin uudet ikkunat sisäpihan suuntaan. Lisäksi vuonna 1931 on sisätiloihin rakennettu uudet alakellariin johtavat portaat.

Tampereen tyttölyseo kuvattuna Hämeenpuistosta. Kuvassa näkyy laajennusosa alkuperäisen julkisivun jatkeena, sille alisteisesti taaemmas porrastettuna. Kuvausaika-arvio 1950-luku.

Kuva: Asko Salokorpi, Arkkitehtuurimuseon kuva-arkisto

*Tampereen tyttölyseo kuvattuna Hämeenpuistosta. Laajennusosan päädyssä korkea ikkuna koristeai-
heineen. Laajennusosan aukotus seuraa alkuperäisen osan ikkunoiden rytmiä, mutta on koristeiltaan
vaativammampi. Myös ikkunoiden korkeusasemat poikkeavat alkuperäisestä osasta kellarin ja ensim-*

mäisen kerroksen osalta.

Kuvaus aika 1990. kuva: Kari Hakli, Arkkitehtuurimuseon kuva-arkisto

*Ilmakuva koulusta vuodelta 1946, kuvassa näkyy laajennus ja piharakennus. Koulun tontti rajattuna sinisellä katkoviivalla. Tontin pohjoispuolella Satamakadun toisella puolella sittemmin Työväen teatterin laajennuksen tieltä purettu reaalikoulun rakennus, jossa toimi myös tyttökansakoulu.
Kuva: Paikkatietoikkuna: Historialliset ilmakuvat*

Laajennuksen yhteydessä rakennettiin koulun tontille myös piharakennus, johon tehtiin uusi vahtimestarin asunto. Piharakennuksessa oli lisäksi pieni kellari. Koulun toinen tontti jäi edelleen rakentamattomaksi ja toimi välituntipihana. Myöskään laajennuksen ajalta ei ole säilynyt pihasuunnitelmia, mutta vuonna 1946 otetun ilmakuvan perusteella koulun pihaa rajasi edelleen puurivi ja sen lisäksi valokuvien perusteella Hämeenpuiston reunassa oli aita ja portin kohdalla kivipilarit. Pihan lounaisnurkassa on tuolloin mahdollisesti ollut myös katos, mutta kuvan rakeisuuden vuoksi tätä on vaikea varmistaa.

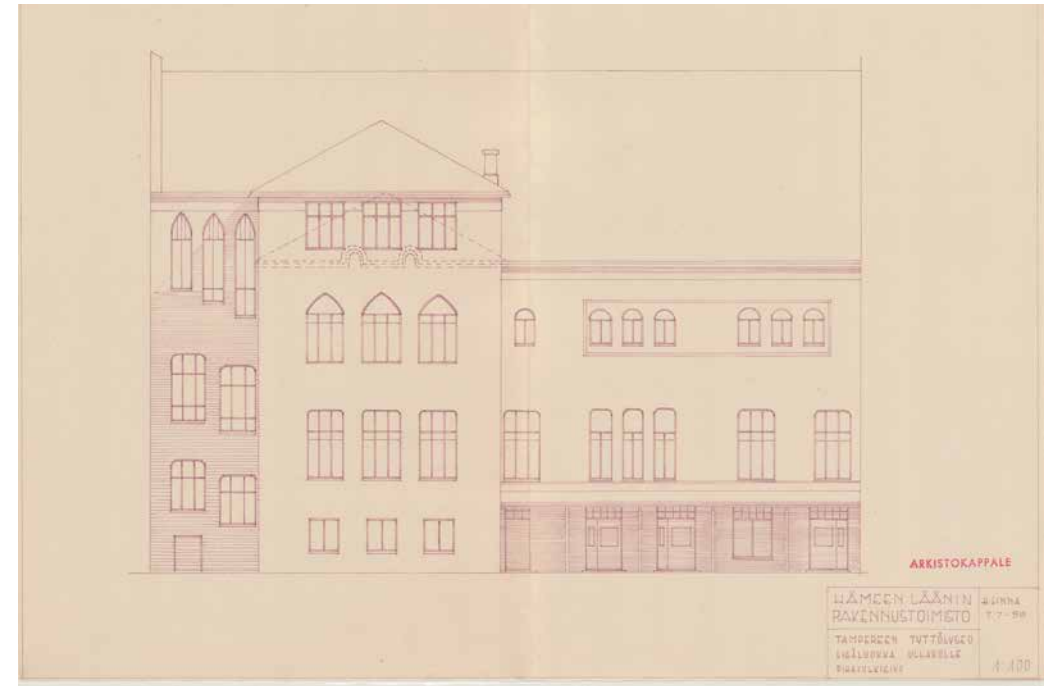
Laajennusosan rakennusajalta ei ole säilynyt työselitystä ja siten kätetyistä rakennusaineista ei ole yhtä tarkkaa tietoa, kuin alkuperäisestä rakennuksesta. Jo ensimmäisessä vuositarkastuksessa todettiin laajennuksen vajonneen hiukan, mutta painumisen todettiin asettuneen.

2.3. MYÖHEMMÄT JA AJOITTAMATTOMAT MUUTOKSET

Koulurakennukseen on laajennuksen jälkeen tehty useita muutostöitä, johtuen muuttuneista tilatarpeista. Lämmitysjärjestelmä muutettiin koko rakennuksen kattavaksi vesikiertopatterilämmitykseksi 1950-luvulla. Liikunta- ja juhlasaliin tehtiin vuonna 1958 suunnitelma kiinteästä esiintymislavasta, joka valmistui vuodenvaihteessa 1959–60. Se korvasi entisen näyttämön, jossa oli siirtolava. Satamakadun puoleisen pienemmän porrashuoneen yhteydessä ollut luokkatila muutettiin lavaksi, kun sen salin vastainen seinä purettiin ja tila avattiin osaksi liikunta- ja juhlasalia. Luokkaan rakennettiin korotettu lattia, jonka alla oli tuolivarasto. Tilaa pystyi tarvittaessa käyttämään edelleen myös luokahuoneena ja sen yhteydessä ollut varasto palveli kulissivarastona ja pukuhuoneena.

Samalle vuodelle 1958 on päivätty sisäpihan ulkokatoksen piirustukset, mutta ilmakuviin perusteella näyttäisi, että katos on lisätty vasta vuosien 1974–1986 välisenä aikana. Alun perin koulurakennuksen sisäpihan puolelta ei ollut suoraa käyntiä vaatesäilytystilaan, mutta kuitenkin jo vuoden 1958 katoksen piirustuksissa on esitetty nykyiset sisäänkäynnit suoraan nykyiseen ruokalaan. Epäselvää on, milloin sisäänkäyntimuutos on toteutettu. Toteuttamattomaksi on jäänyt saman vuoden suunnitelma opetustilan lisäämisestä ullakolle ja sen vuoksi myös pihan puolella ulkonevan rakennusmassan korotus on jätetty tekemättä.

Seuraavat suuremmat muutokset toteutettiin, kun tyttölyseo muuttui yhtenäiskouluksi ja kouluun otettiin vuonna 1976 sisään myös poikia. Tämän vuoksi kouluun oli rakennettava WC-tilat myös pojille, mikä aiheutti muutoksia lähinnä kellarin tiloissa. Koulu päätettiin kytkeä kaupungin kaukolämmitysverkkoon, minkä vuoksi kellarista vapautui entisiä rakennukseen lämmi-

Pihajulkisivun muutospirustus. Kuvassa näkyy katos ja uudet sisäänkäyntiovet, sekä suunniteltu rakennusmassan korotus, joka on jätetty toteuttamatta.

Kuva: Tampereen tilapalveluiden arkisto

tykseen varattuja tiloja. Entinen tyttöjen WC rakennuksen sisäpihan nurkan sisäänkäynnin vieressä muutettiin poikien WC-tilaksi ja tytöille rakennettiin uudet WC-tilat entiseen pannuhuoneeseen. Samaan aikaan yläasteeksi muuttuneeseen kouluun tarvittiin ruokailutila, joka toteutettiin kellarin vaatesäilytystilaan. Aiemmin pitkänmatkalaisille oli ruokailutila kellarikerroksen Hämeenpuiston puoleisessa siivessä. Muutoksen vuoksi oppilaiden vaatesäilytys siirtyi käytäville, vastoin alkuperäistä suunnitteluperiaatetta.

Myöhemmin vuonna 1981 muutettiin kellarikerroksen tilajakoa edelleen. Ruokailutilan syvennykseen lisättiin ruuanjakopiste ja keittiölle rakennettiin oma varastotila. Lisäksi WC-tiloja muutettiin, ja jo aiemmin voimistelutilaksi otettu tila sivuportaan vieressä muutettiin kuntosaliksi. Laajennusosassa sijainneet kotitalouden opetuksen tilat muutettiin teknisen työn tiloiksi ja niiden yhteyteen rakennettiin WC ja opettajan tiloja.

Julkisivuja koskenut suurin muutos on Hämeenpuiston katutason laskeminen, mikä on johtanut muutoksiin rakennuksen katujulkisivujen sokkelissa, sekä sisäänkäyntiportaikossa. Sokkeliin on rakennettu levennys entisen maapinnan korkeudelle. Pääsisäänkäynnin porras suljettiin Hämeenpuiston puolelta ja kulkuaukkoon lisättiin kaide. Pääsisäänkäynnin yläpuolisen reliefin teksti on muutettu jo hyvin aikaisessa vaiheessa, kun Tyttökoulun nimi muutettiin Tyttölyseoksi.

Näiden myöhempien muutosten lisäksi on tiedossa koulun palvelleena sotasaيراalana vuosina 1918 ja 1944–1945. Vuonna 1918 sisällissodan aikaan rakennusta pommitettiin Punaisen Ristin kylteistä huolimatta, minkä vuoksi rakennuksesta rikkoutui useita ikkunoita ja rakennuksen katto vaurioitui. Vauriot lienee kuitenkin korjattaneen pian niiden syntymisen jälkeen, sillä koulu jatkoi toimintaansa tavallisesti 1918 syksystä alkaen. Toisessa maailmansodassa ei tiettävästi tapahtunut yhtä suuria vaurioita, mutta koulun vuosikertomuksen mukaan koulun tilat olivat sodan jälkeen huonossa kunnossa ja kaipasivat korjauksia.

*Oikealla ylhäällä: Koulu sotasairaalana vuonna 1918. Kuva otettu Juhlasalin parvelta.
Kuva: Vapriikin kuva-arkisto*

*Oikealla alhaalla: Kuvassa opettajan huone sotasairaalan aikaan vuonna 1918. Kuvassa kolme sairaanhoitajaa ja kuvan etualalla pöytä tuoleineen, jotka ovat yhä käytössä samassa tilassa.
Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.*

Koulun pääsisäänkäynti ennen Hämeenpuiston katutason laskua.
 Kuvausaika-arvio 1950-luku. Kuva: Asko Salokorpi, Arkkitehtuurimuseon kuva-arkisto
 Pyynikin koulu / Rakennushistoriallinen selvitys

Koulun pääsisäänkäynti Hämeenpuiston katutason laskun jälkeen.
 Kuvausaika 1990. kuva: Kari Hakli, Arkkitehtuurimuseon kuva-arkisto

Ilmakuva vuodelta 2010. Pihassa on runsaasti autoja ja leikkialuetta ei juuri lainkaan.

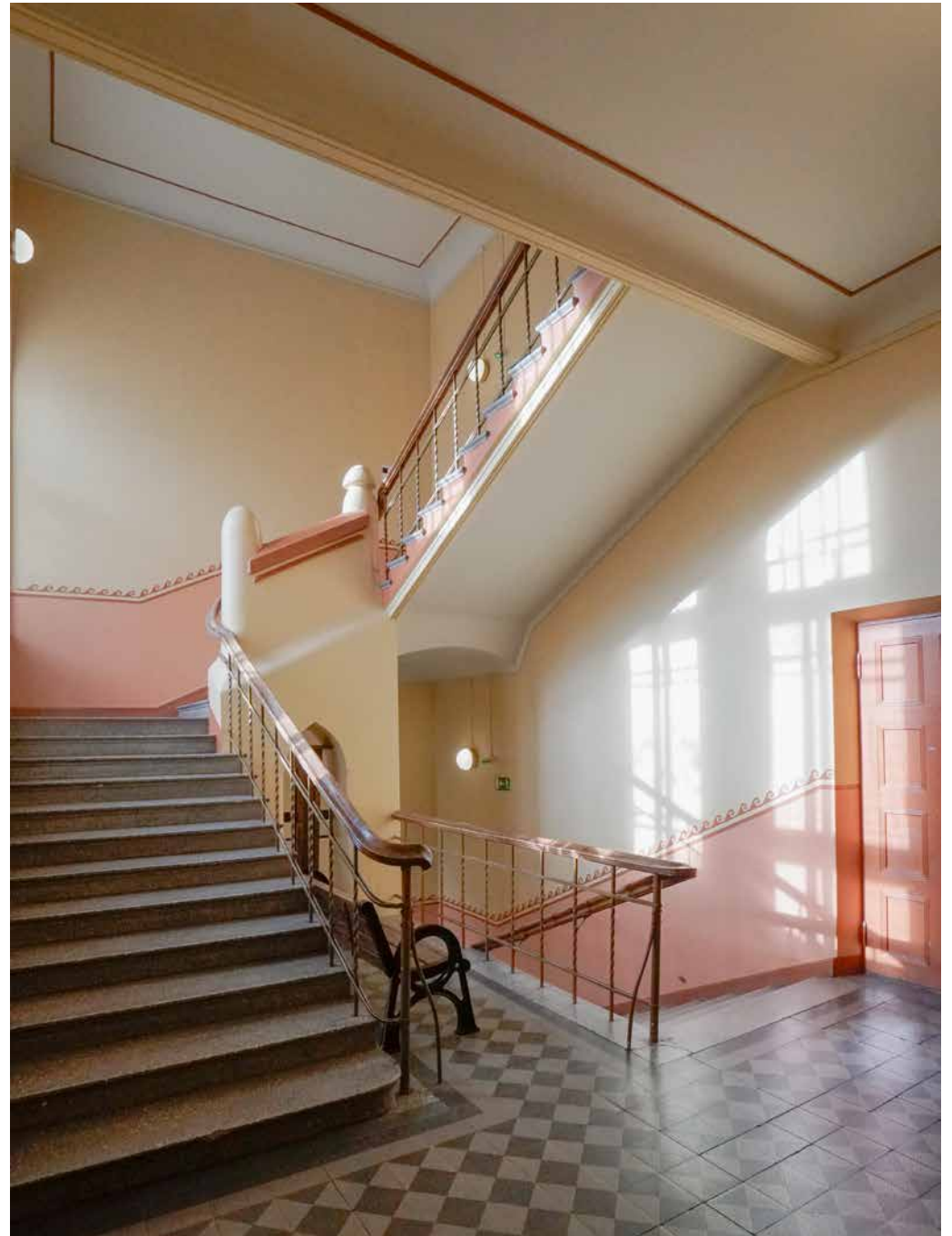
Koulun pihaa on muutettu ainakin kahteen otteeseen. 1980-luvulla pihaan tehtiin perusparannus, jonka yhteydessä Hämeenpuiston vastainen lauta-aita uusittiin ja rakennettu tontti kivettiin kokonaisuudessaan. Kivetylle pihalle rakennettiin pieni biologian opetuspiha, josta ei ole säilynyt piirustuksia. Toinen tontti jäi kivituhkapinnalle ja sinne oli sijoitettu auto- ja polkupyöräpaikoitusta. Jo tuolloin tuota rakentamatonta tonttia oli jaettu kahtia istutusalueella ja puurivillä. Ilmakuvien perusteella pihassa on ollut laajemminkin autopaikoitusta 2000-luvulla. Piharakennuksen vieressä on ollut joitain leikkivälineitä.

Pihasuunnitelma vuodelta 2019. Pihaan lisätty leikki- ja liikunta-alue

Vuonna 2020 pihaan tehtiin uusi perusparannus, jonka yhteydessä pihaan suunniteltiin hiekkatekonurmi pelikentäksi ja alueelta poistettiin joitakin puita. Pihaan lisättiin myös street workout-teline ja koripallokoreja. Kivetty alue säilyi ja biologian opetuspiha uudistettiin. Samalla piharakennuksen kylkeen rakennettiin esiintymislava.

3. NYKYTILANNE JA SÄILYNEISYYS

Satamakadun siiven länsipään porrashuone syksyllä 2024.

Koulun nykytilannetta ja säilyneisyyttä on arvioitu ajantasa- ja muutospii-
rustusten pohjalta ja rakennuksesta on laadittu erillisestä liitteestä löytyvä
ajoitustaavio. Ajoitustaavio laadinnassa on käytetty myös koulun Matter-
port 3D -mallia ja vierailtu kohteessa. Ajoitustaaviossa pohjapiirustuksiin on
värikoodattu rakennusosien rakentamisaika.

Lisäksi Pyynikin koulurakennus on selvitystä tehdessä valokuvattu sisältä
ja ulkoa. Ulkoarkkitehtuurin säilyneisyyttä on tarkasteltu kokonaisuutena ja
detaljitasolla. Alkuperäisyydellä viitataan vuosina 1902 ja 1931 rakennettuun
kokonaisuuteen, joskin tekstissä mainitaan myös vuoden 1931 laajennuksen
vaikutuksia vuoden 1902 alkuperäisiin julkisivuihin. Nykytilannetta on verrattu
vanhoihin valokuviiin ja ilmakuviin.

Sisätilat on arvioitu tilaryhmittäin erikseen alkuperäisen rakennuksen ja
laajennuksen osalta. Niihin kuuluvat porrashuoneet ja käytävät, opetustilat,
juhlasali, ruokala ja aputilat. Alkuperäisyyden arvioinnissa on käytetty apu-
na vanhoja valokuvia, työselitystä ja lehtiartikkeleita.

Tässä dokumentissa on esitetty ainoastaan rakennuksen ulkopuolelta
otettuja valokuvia. Sisätilojen valokuvat ja kohteen ajoitustaaviot löytyvät
erillisestä liitetiedostosta.

3.1. POHJARATKAISUT

Vuosien saatossa koulurakennukseen on laajennuksen lisäksi tehty useam-
pia pieniä muutostöitä. Muutoksista huolimatta opetustilat ovat säilyneet
pääosin alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan. Laajennuksen yhteydessä
osa tiloista muutti jo varhain käyttötarkoitustaan asuintiloista opetustiloiksi
ja samalla rakennuksesta poistettiin sisäisiä portaita ja ylempiin kerroksiin
lisättiin käytävä.

Suurimpia pohjamuutoksia laajennuksen jälkeen ovat olleet WC-tiloihin
kohdistuneet muutokset ja vaatesäilytystilan muuttaminen ruokalaksi kella-
rikerroksessa. Samoin pääsiiven kellarikerroksessa on tehty useita kevyitä
väliseiniä, kun kotitalouden opetuksen tilat on muutettu teknisen työn tiloiksi.

Ensimmäisessä kerroksessa opetuskäytössä olleita sisäpihan puoleisia tiloja
on muutettu henkilöstön työtiloiksi. Juhlasalin yhteyteen rakennettu lava
luokahuoneen tilalle on suurin muutos toisessa kerroksessa, yhdessä enti-
sen näyttämön ummistamisen kanssa.

Muita rakennuksen sisätiloihin vaikuttaneita pohjaratkaisujen muutoksia
ovat olleet teknisten tilojen lisääminen käytävien varteen, mikä on rikkonut
tilojen arkkitehtuuria. Samoin pienten aputilojen rakentaminen aiemmin
avonaisten aulojen yhteyteen. Rakennuksen ullakolle on myös lisätty IV-ko-
netiloja ja katolle on tullut niiden läpivientejä.

3.2. ULKOARKKITEHTUURI

Pyynikin koulutalon katujulkisivut ovat säilyneet suurilta osin alkuperäisinä, joskin rappauksen väri on muuttunut ajan saatossa. Hämeenpuiston puoleisen julkisivun yläosa on rapattu nykyään lähes saman väriseksi muun julkisivun kanssa ja julkisivua on sieltä täältä paikkailtu. Suurin muutos julkisivuille on katutason laskemisen johdosta sokkeliin lisätty levennys, joka johtunee anturan leveydestä. Samaan muutokseen on kuulunut pääsisäänkäynnin Hämeenpuiston puoleisen portaan poistaminen ja kaiteen lisääminen.

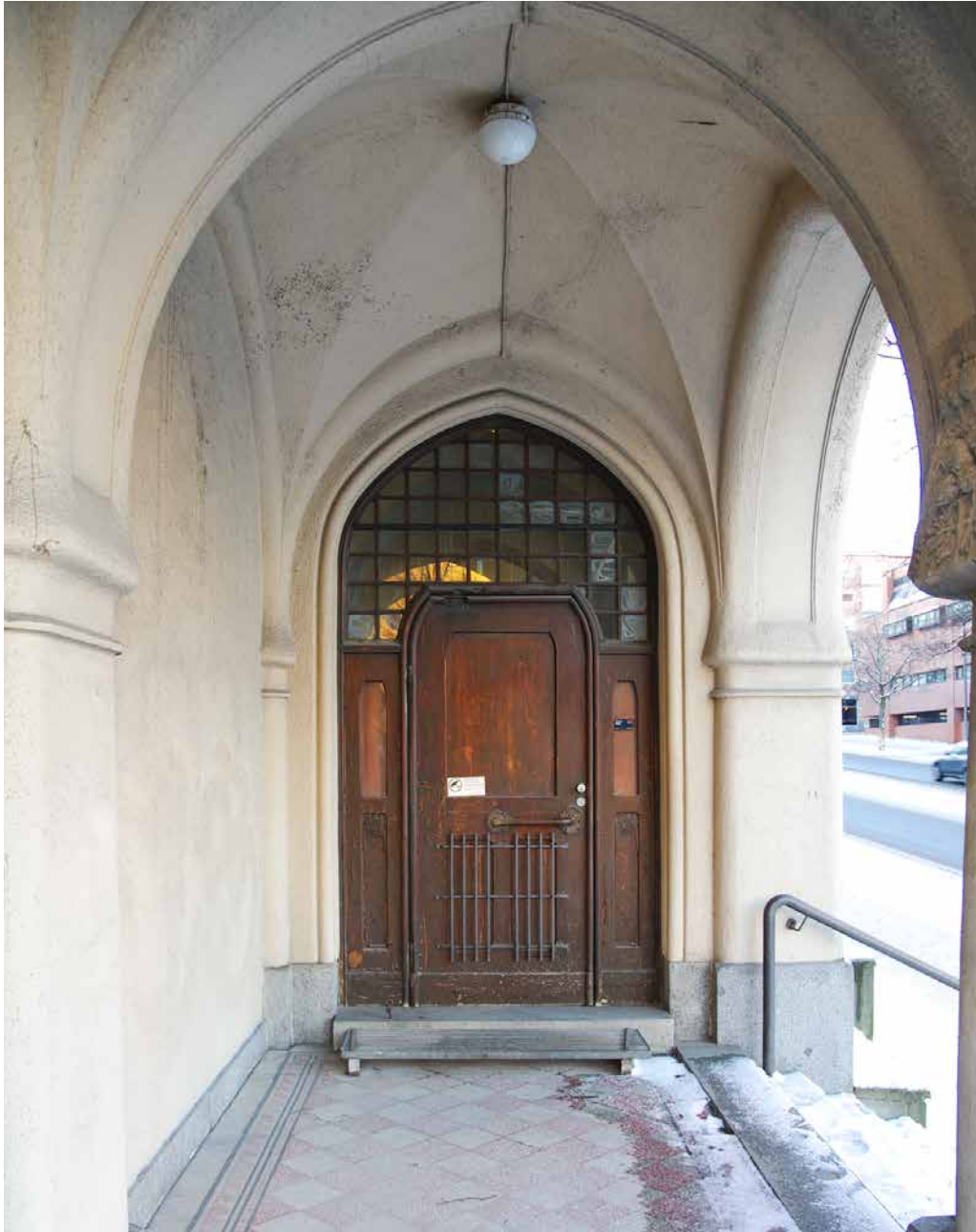
Koulun pääsisäänkäynti kuvattuna Satamakadun puolelta.

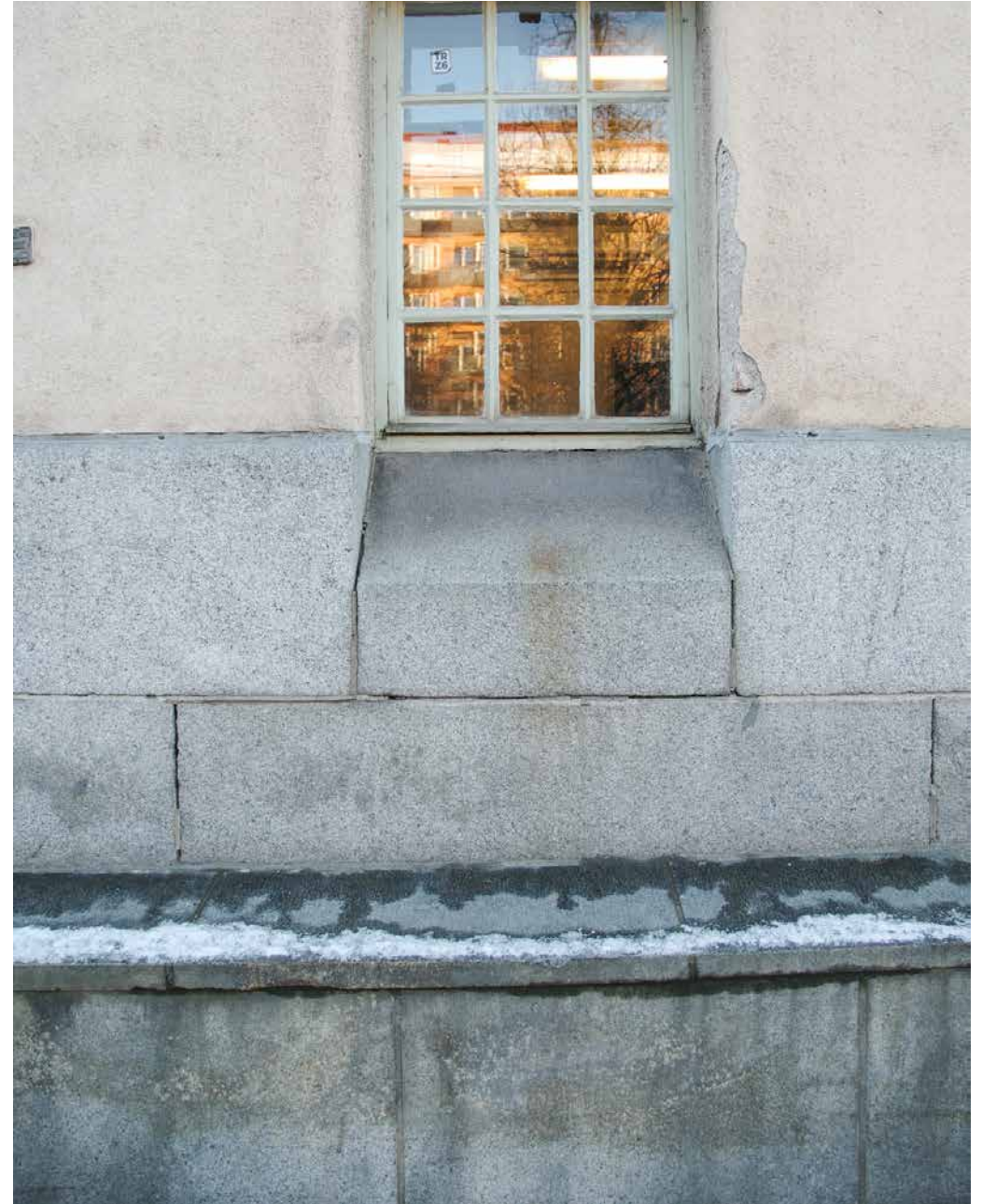
Koulun pääsisäänkäynti ja kellotorni Satamakadun toiselta puolelta kuvattuna.

Pyynikin koulu kuvattuna Satamakadun ja Hämeenpuiston risteyksestä. Julkisivut on nykyään rapattu yhdellä sävyllä, joskin koristeaiheet ovat säilyneet alkuperäisinä. Katto on nykyään musta, kun se alunperin oli vain galvanoitua peltiä.

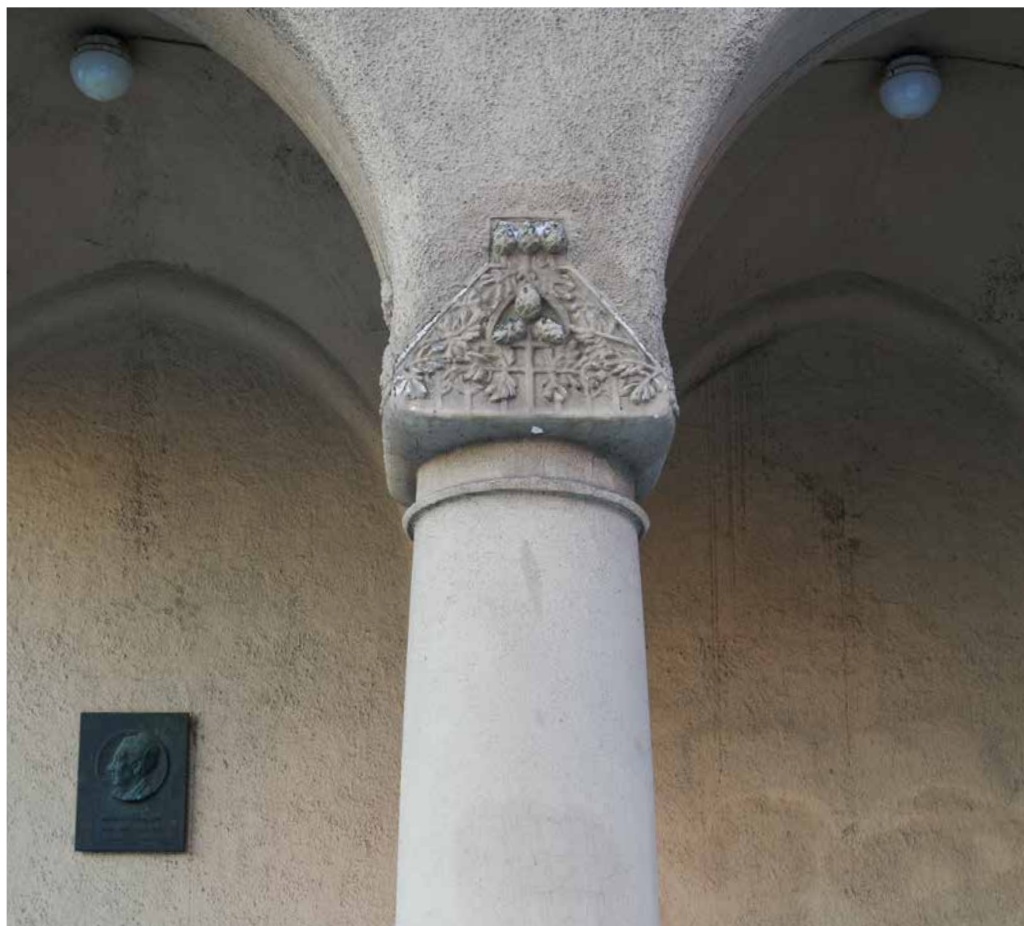

Koulun pääsisäänkäyntisyvennys. Tammiövi on alkuperäinen, muttei ole käytössä kuin hätäpoistumistienä. Sisäänkäyntisyvennyksessä on samanlaiset mosaiikkibetonilaatat kuin pääportaassa ja -porrashuoneessa.

Alkuperäisessä osassa kellarikerroksen ikkunoiden räystäs osa graniittisokkeliä. Alkuperäiset ikkunat ovat säilyneet. Tässä kuvassa hiukan tummempana näkyy sokkelin katutason laskemisen johdosta tehty kivilaatoin päällystetty sokkelin levennys.

Julkisivujen koristeet ovat säilyneet hyvin. Eniten ajan saatossa kuluneita osia ovat pääsisääkäynnin vieressä Kellotornin seinän alaspäin levenevä alaosa ja nurkasta ulkoneva pilari. Alkuperäiset pikkutarkat luontoihteiset koristeet ovat maan tasolta tarkasteltuna kuitenkin lähes moitteettomassa kunnossa, joskin ne kaipaavat puhdistamista ja maalipinnan uusimista. Juhlasalin Satamakadun puoleiset sauvakoristeet ovat erittäin hyvässä kunnossa. Pääsisääkäynnin koristeaiheet niin ikään.

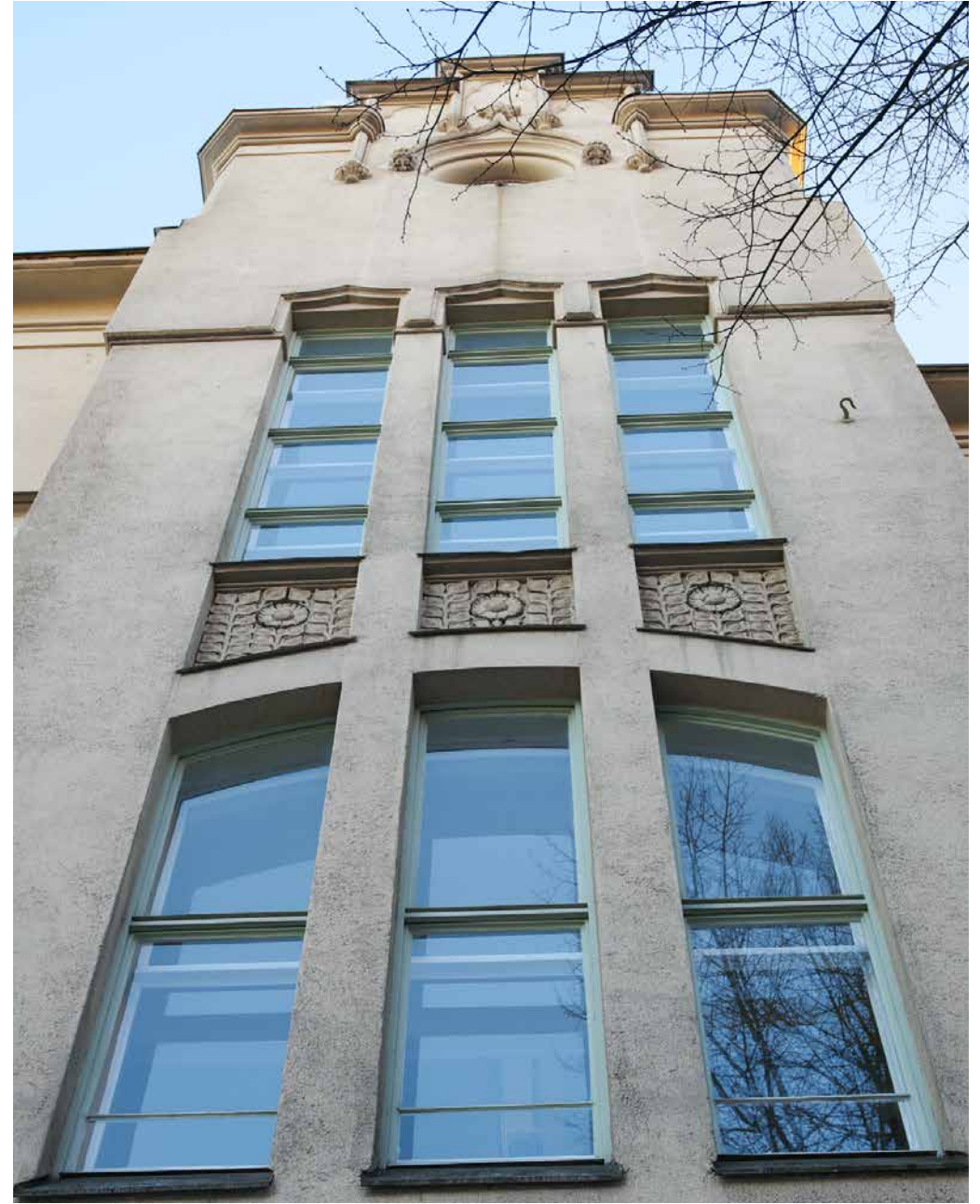
Koulun pääsisääkäyntisyvennyksen kannatinpölmään käpyaiheisia koristeita.

Pääsisääkäynnin yläpuolella on reliefi, jossa lukee "TYTTÖLYSEO". Alunperin siinä luki tyttökoulu, mutta koulun nimen muuttuessa sekin muutettiin. Myöhempien nimenmuutosten jälkeen koristeaihetta ei ole muutettu ja se on jätetty muistuttamaan rakennuksen historiasta.

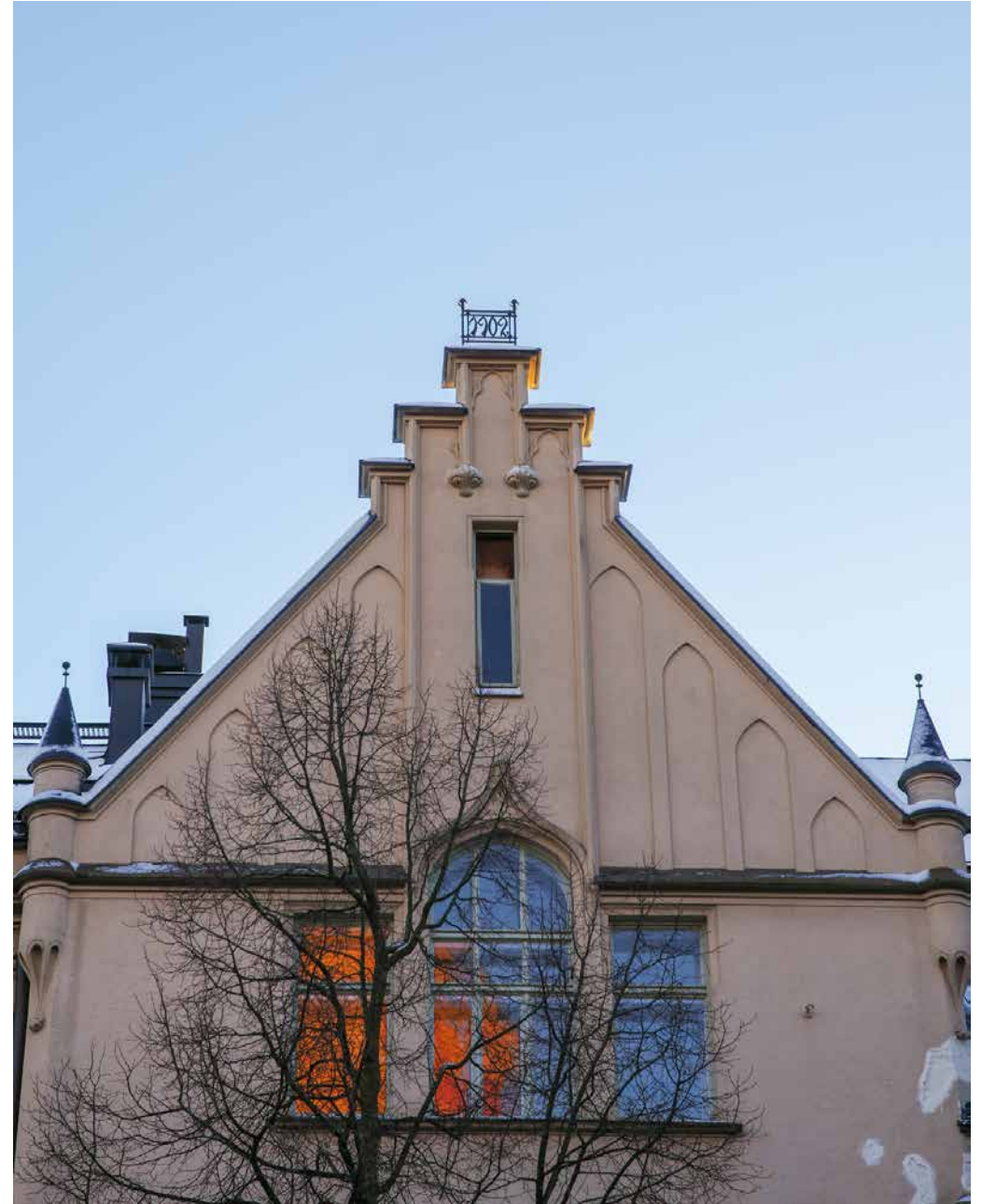
Kellotornin alaosassa on samanlaisia koristeaiheita kuin pääsisäänkäynnissä. Julkisivu levenee kohti kivijalkaa ja on kosteusrasituksen vuoksi alkanut leväntymään. Pintarappausta lukuun ottamatta julkisivun koristeet ja muoto ovat säilyneet hyvin.

Kellotornin ikkunoiden alla on lisää luontoaiheisia reliefejä. Tornin yläosassa on goottilaistyyllisiä sauva-koristeita.

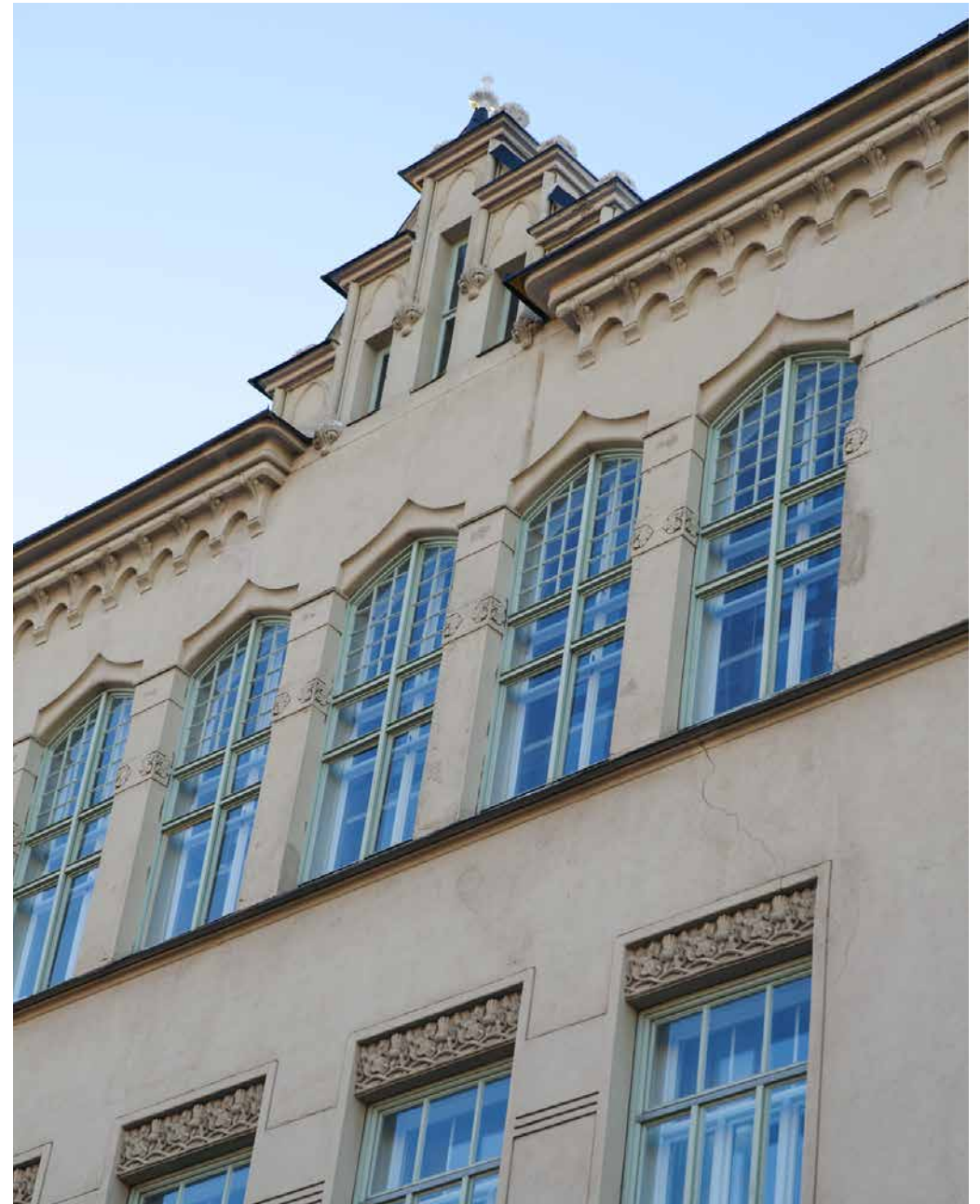
Juhlasalin ikkunat ovat saaneet vaikutteita gotiikasta sekä suippokärkisen muotonsa, että sauvamais-
ten julkisivukoristeidensa osalta. Satamakadun puoleiset koristeet ovat säilyneet erittäin hyvin.

Satamakadun puoleisen risaliitin poikkipäädyn huipulla on rautainen koriste, jossa on rakennuksen val-
mistumisvuosi 1902. Poikkipäädyn reunoja kehystävät pienet ulkonevat tornimaiset kartiot.

Laajennusosa kuvattuna Hämeenpuistosta. Kuvasta näkee koko laajennusosan vajonneen noin 10 cm. Laajennus on alkuperäistä osaa koruttomampi ja sille alisteinen.

Hämeenpuiston puoleisen julkisivun koristeet ovat säilyneet erittäin hyvin. Joitakin poikkipäädyn tai kellotornin käpymäisiä koristeita katolla on ilmeisesti vaihdettu, sillä ullakolla oli ylimääräisiä "käpyjä".

Julkisivusta näkee myös laajennusosan vajonneen matalammalle, joskin liitoskohdassa sijaitseva syöksytorvi häivyttää eroa hiukan.

Julkisivujen syöksytorvia on uusittu ajan saatossa. Kuvien perusteella ne ovat alkujaan olleet muuta julkisivupintaa vaaleammat tai saman sävyiset, mutta ne on sittemmin muutettu tummemmiksi. Alkuperäisiä räystäään läpi meneviä koristeellisia metallisuppiloita on säilytetty ja uudet syöksytorvet on sovitettu niihin, mutta paikoittain syöksyjä on lisätty ja vanhat vaihdettu täysin uudempiin ja yksinkertaisempiin verrokkeihin. Tummennus koskee muitakin pellityksiä. Työselityksen mukaan ne ovat olleet alunperin galvanoituja levyä ja ainakin vielä vuoden 1927 valokuvassa katto ja pellitykset ovat vaaleita ja näyttävät galvanoiduilta. Ilmakuvien perusteella katon väri on vielä 1946 vaalea, mutta 1956 tumma.

Katutason laskemisen vuoksi rakennuksen perustukset ovat vuoden 1930 osan puolelta hiukan näkyvisiä. 1902 rakennetun osan sokkeliin on rakennettu ulkoneva lisäsokkeli, joka kulkee jotakuinkin alkupeärisen maanpinnan korkeudella.

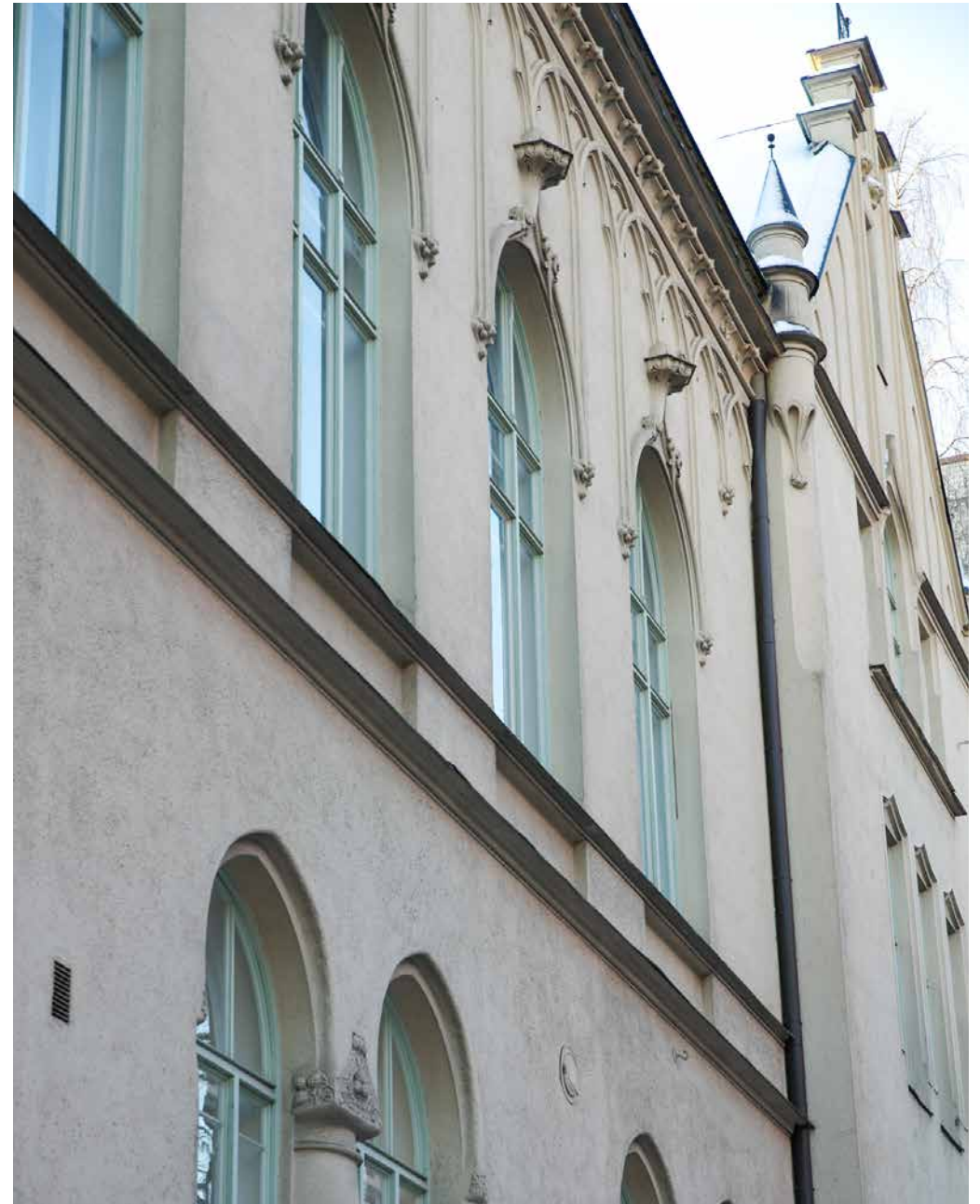

Satamakadun puoleisen julkisivun päässä on yksi käytöstä poistettu sisäänkäynti. Syvennyksen koristeaiheet ovat säilyneet erittäin hyvin ja huokuvat muotokieleltään gotikkaa.

Alkuperäinen kellotornin kello on yhä paikallaan, mutta se ei valitettavasti käy. Satamakadun puolella on säilytetty julkisivukoristeisiin sopiviksi muotoiltuja alkuperäisiä syöksytorvien liitososia, joskin itse syöksytorvet on uusittu.

Pyynikin koulu / Rakennushistoriallinen selvitys

Risaliitin kainalossa oleva syöksytorvi on uusittu. Valokuvien perusteella se on alunperinkin ollut yksinkertainen ja huomaamattomampi.

Sisäpihan puolella muutoksia on tullut enemmän. Rakennuksen syvennykseen on lisätty katos ja eteläjulkisivuun on lisätty oviaukkoja ja alkuperäistä oviaukkoa syvennyksen vasemmassa reunassa on kavennettu. Piirustuksista ja ovien eroavista ulkonäöistä päätellen ainakin yksi vaatehallin oven lisääminen ja olemassa olleen oviaukon kavennus on toteutettu 1950-luvulla. Sisäpihalla sijainnut palotikas on poistettu. Ilmakuvien perusteella katos on lisätty vuosien 1974–1987 välisenä aikana. Katosta kannattelevat pilarit ovat terästä, ja palkki, kattovasat sekä aluslaudoitus puurakenteisia.

Sisäpihan eteläjulkisivun ikkuna-aukkoja on laajennettu oviksi. Kuvassa keskellä alkuperäinen ikkuna. Myös katos on lisätty rakennukseen varsin myöhäisessä vaiheessa.

Alkuperäisen parioven tilalle on vaihdettu kapeampi yksilehtinen ovi 1950-luvulla.

Näkymä sisäpihalta. Tontilla on nykyään pysäköintiä ja välituntipihalla urheiluvälineitä. Myös erillinen vahtimestarin asunnon rakennus on otettu opetuskäyttöön. Kuvan keskellä näkyy syvennykseen lisätty katos, joka suojaa eteläjulkisivuun myöhemmin lisättyjä sisäänkäyntejä.

Länsijulkisivulle on lisätty alakellariin johtava rakennuksen ulkopuolinen porras kaiteineen. Julkisivuun on täten lisätty ovi maanpinnan alapuolelle ja kellarin ikkuna on ummistettu. Sen vieressä on säilynyt alkuperäinen sisäänkäynti kellarin aputiloihin, jossa on hyvin aikaisessa vaiheessa lisätty kevyt-rakenteinen lippa. Pihan puolella on säilynyt myös alkuperäinen oppilaiden sisäänkäyntiovi rakennuksen sisänurkassa

Alakellariin johtava porras sisäpihan puolella.

Sisäpihan länsijulkisivu muuttui voimakkaasti koulun laajennuksen yhteydessä v. 1931, kun vuoden 1902 osan julkisivuun tehtiin uusia ikkunoita luokkatiloille. Alakellarille on myös rakennettu ulkopuolinen sisäänkäyntiporras ja sisäporras poistettu käytöstä.

Alkuperäinen oppilaiden sisääkäyntiovi. Katos on uudempaa perua.

Alkuperäinen sisääkäynti kellarin aputiloihin. Katos ei ole alkuperäinen, mutta lisätty hyvin varhaisessa vaiheessa, valokuvien ajoitusten perusteella ennen vuotta 1919.

Piharakennuksen julkisivuissa on tapahtunut muutama pieni muutos, joihin lukeutuu kellarikerroksen ikkunan ummistaminen ja palotikkaan suojan lisääminen. Myös sivurakennuksen katto on uusittu ja odottaa tällä hetkellä maalaamista tummaksi. Siinäkin kaikki peltiosat ovat kuitenkin alunperin olleet vaaleampia.

Lisäksi tontin luoteisnurkassa koulurakennukseen kiinni rakennettuna on alkuperäinen pikkusiipi, minkä käyttötarkoituksesta ei ole tietoa. Kunnosta päätellen sitä ei ole käytetty enää vuosiin, mutta sen julkisivun sävystä voisi päätellä itse koulurakennuksenkin joskus olleen keltaisempi.

Pikkusiiven vierestä on käynti pieneen talovarastona toimivaan kellariin. Ovi on alkuperäinen, mutta sen ikkunoiden taakse on lisätty vaneri. Talovarastossa on säilössä mm. alkuperäisiä ovia rakennuksesta, joiden käyttöä voidaan harkita tulevien korjauksien yhteydessä.

Piharakennus kuvattuna etelästä. Katto on vaihdettu ja se odottaa maalausta. Syöksytorvet ovat valmiiksi tummaksi maalattuja.

Piharakennus kuvattuna idästä. Tämä julkisivu on säilynyt käytännössä muuttumattomana.

Piharakennus kuvattuna pohjoisesta. Rakennuksen viereen on rakennettu lava tai terassi ja kellarikerroksen ikkuna ummistettu. Samoin huoltotikkaaseen on lisätty kupu, joka estää kiipeilyn.

Ylhäällä vasemmalla: Talovaraston ovi rakennuksen eteläjulkisivulla sen länsipäässä on alkuperäinen. Varastossa on säilössä joitakin alkuperäisiä paikaltaan irrotettuja välioivia.

Ylhäällä oikealla: Rakennuksessa kiinni oleva pikkusiipi. Valokuvien perusteella se on ollut paikallaan aina, mutta se on päässyt rapistumaan. Rappaus on voimakkaamman keltainen kuin muussa rakennuksessa.

Alhaalla oikealla: Valokuva sisäpihan pikkusiivestä n. 1902–1919, Vapriikin kuva-arkisto.

IKKUNAT

Ikkunat ovat pääosin säilyneet alkuperäisinä. Ikkunoiden erityiset ja vaihtelevat muodot sekä koot, puitejaot ja ikkunoihin liittyvät koristeet ovat olennainen osa rakennuksen arkkitehtuuria. Yleisesti ottaen ne ovat varsin hyvin säilyneet, paikoin jopa kaikkine alkuperäisine heloineen.

Kymmeneen ikkuna-aukkoon on v.1902 valmistuneen osan 2.kerroksessa Hämeenpuiston puolella vaihdettu alkuperäisiä ikkunoita muistuttavat puurakenteiset ikkunat, joiden sisäpuitteessa on eristyslaselementti. Tarkkaa tietoa ikkunoiden uusimisen ajankohdasta ei ole tiedossa, mahdollisesti muutos on tehty 1990-luvulla tai myöhemmin. Toisen kerroksen ikkuna-aukot ovat suorakulmaisia, mikä lienee madaltanut kynnystä uusia ikkunat.

Ikkunoiden koot ja muodot vaihtelevat kerroksittain.

*Ikkunat ovat pääosin säilyneet alkuperäisinä, mukaan lukien ylimmän kerroksen yläosastaan pieniruu-
tuiset ikkunat. Kuvassa alemmat ikkunat uusittuja 2. kerroksen ikkunoita.*

Hämeenpuiston puolella yksi kellarin ikkunoista on ummistettu.

Lisäksi kellarikerroksessa yhteen ikkunaan Hämeenpuiston puolella ja kolmeen ikkunaan sisäpihan puolella on poistetun ikkunapuitteen kohdalle asennettu ilmanvaihtosäleikkö/-laite. Yksittäisiin ikkunoihin eteläsivulla on lisätty alapuitteen päälle suojaapelti.

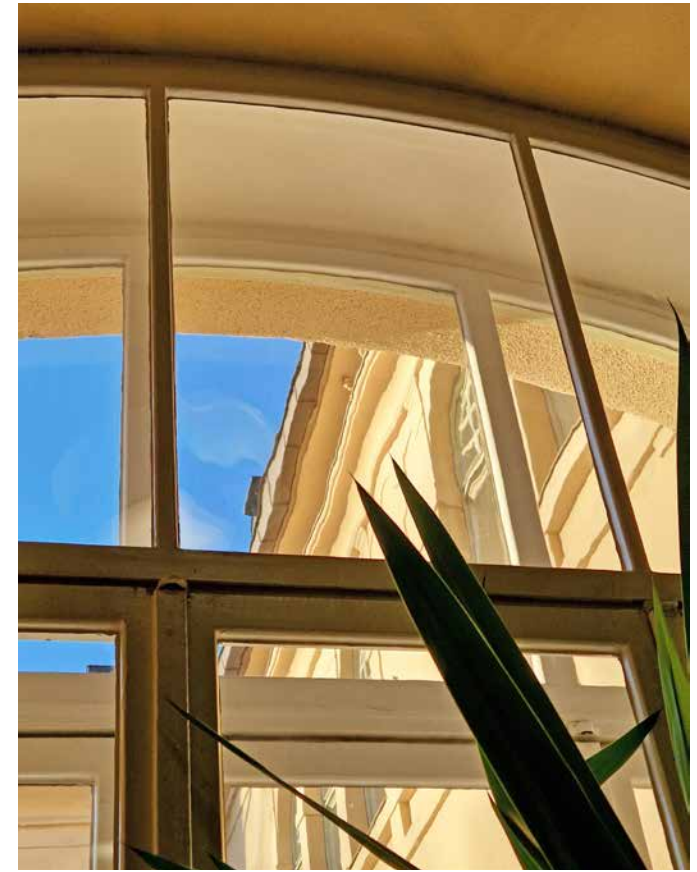
Kellarikerroksessa on muista ikkunoista poiketen muutamia pienikokoisia ulospäin avautuvia ikkunoita. Kyseessä lienevät alkuperäiset ikkunat ja niiden saranointi poikkeaa muista ikkunoista käytännön syistä, sillä kyseiset ikkunat ovat alun perin pannuhuoneen ja leivintuvan kohdalla.

Väreilevä lasi heijastaa kauniisti vastapäisen rakennuksen ja puun-oksat.

Ikkunalaseja on melko laajasti jouduttu vaihtamaan uusiin esimerkiksi v.1918 sisällissodassa vaurioituneiden tilalle. Paikoitellen on nähtävissä lasia, jossa on kuplia, joten ne saattavat olla alkuperäisiä puhallettuja laseja. Suuri osa ikkunalaseista on kuitenkin vedettyä lasia, joka sekin väreilee kauniisti. Lisäksi joihinkin puitteisiin on vaihdettu myös modernia tasolasia.

Ulkoa katsoen on vaikea huomata toisen kerroksen uusittuja ikkunoita, mutta sisältä muutoksen huomaa hieman erilaisesta puitterakenteesta, lasitukselta, heloituksesta ja leveämmästä karmiprofiilista, joka pienentää valoaukkoa alkuperäiseen verrattuna.

Siroit karmi- ja puiteprofiilit antavat valoa runsaasti leikkiaulaan ja väreilevä lasi on osa sisätilan säilynyttä ilmettä.

Porrashuoneen ikkuna sisältä päin kuvattuna, ikkunasmyygiä kiittää koristelista ja yläpuitteissa on jäljellä alkuperäiset reunasalvat.

Kuvassa v.1902 valmistuneen osan 1.kerroksen ikkuna, joka on heloitusta myöten säilynyt alkuperäisenä.

Tässä 1.kerroksen ikkunassa on nähtävissä kokoelma eri aikakausien heloja. Yksi espanjoletti ja yläpuutteen salvat ovat alkuperäisiä, ulkopuitteen pukinsarvimalliset painikkeet vaikuttavat 1930-1950-luvun tyyliisiltä ja sisäpuutteen painikkeet ovat myöhemmältä ajalta.

Alkuperäisen osan ikkunoissa on niin ulko- kuin sisäpuutteissa sokkanaulasaranat. Sisään aukeavalle ulkopuitteelle ne ovat välttämättömät, jotta ikkuna voidaan nostaa paikoiltaan. Laajennusosan sisäpuutteissa on kartiopäiset nostosaranat, mahdollisesti sen vuoksi, että ne ovat olleet edullisemmat toteuttaa. Muita mahdollisesti alkuperäisiä heloja ovat sisäpuutteiden tankosulkijat, ns. espanjoletit, joita on jäljellä paikoitellen. Alkuperäisiä yläikkunoiden salpoja on vielä jonkin verran jäljellä, esimerkiksi pääportaan ikkunoiden yhteydessä niitä on nähtävissä. Muuten ikkunasalpoja/-painikkeita on melko laajasti uusittu, mutta sitä on tehty vain tarpeen mukaan, joten rakennuksessa on säilynyt niin alkuperäisiä kuin kokoelma myöhempien aikakausien helatyyppejä. Viime vuosikymmeninä on käytetty myös osittain muovista valmistettuja sulkimia, jotka eivät sovi kokonaisuuteen yhtä hyvin kuin aikaisemmat helat.

Ulkopuitteen painike kuvattuna lähempää.

Kuvassa on laajennusosan eteläpään ikkuna heloineen. Helat ovat hieman yksinkertaisempia verrattuna alkuperäiseen osaan.

Alkuperäisiä ikkunaheloja v.1902 valmistuneessa osassa. Kuvassa espanjoletin vääntösalpa

Alkuperäisen v. 1902 espanjoletin yläosa.

Alkuperäisiä yläikkunan salpoja.

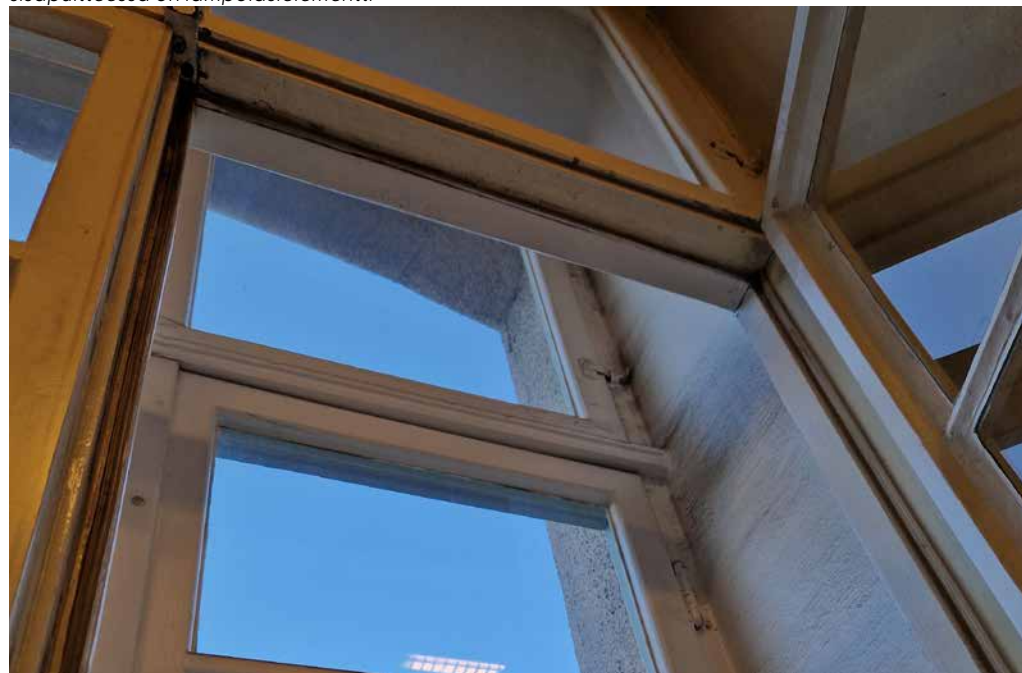
Salin koristeelliset värilasi-ikkunat on toteutettu lyijypuittein. Niiden eteen on lisätty kiinteä pallosuojaverkko.

Toisen kerroksen uusittu ikkuna kokonaisuudessaan.

Uusittu ikkuna toisessa kerroksessa. Karmi ja puite ovat leveämpiä kuin alkuperäisissä ikkunoissa ja sisäpuitteessa on lämpölaselementti

Alkuperäisen ikkunan karmi- ja puitterakenne. Ulkopuitteessa on sokkanaulasaranat ja karmit ovat erittäin sirot. Sisäpuitteessa yksinkertainen lasi.

3.3. SISÄTILAT

PORRASHUONEET JA KÄYTÄVÄT

Vuonna 1902 valmistuneen osan porrashuoneet ja käytävät ovat säilyneet lähes alkuperäisessä asussaan. Lattiapinnat ja portaat ovat maantasokerosta lukuun ottamatta alkuperäiset, joskin joitakin yksittäisiä pääportaan mosaiikkibetonisia koriste- ja peruslaattoja ja sivuportaan kohokuvioituja mustavalkoisia sementtilaattoja on ajan saatossa jouduttu vaihtamaan. Kellariin lattia on valettu mosaiikkibetonilla todennäköisesti vanhan asfalttilattian päälle. Lattian korkotason muutoksen huomaa pääportaan alimasta askelmasta, joka on muita matalampi. Samoin sivuporrashuoneessa kellarin lattian pinta korkeuksineen on muuttunut. Poikkeuksen alkuperäisiin lattiapintoihin tekee sivuportaan välihalli ja yhdyskäytävä, joihin on lisätty muovilaattalattia. Porrashuoneissa on kellarikerrosta lukuun ottamatta alkuperäiset jalkalistat ja ylemmissä kerroksissa ne ovat myös tiloissa, joissa lattian pintamateriaali on vaihdettu.

Portaiden kaiteet käsijohteineen ovat alkuperäiset. Pää- ja sivuportaassa kaiteet ovat erilaiset, pääportaan kaiteet koristeellisemmat ja sivuportaan kevyemmät. Pääportaan aulatilat ovat säilyneet niin ikään lähes alkuperäisinä. Holvattua kattoa kannattelevat pyöreät pilarit, joilla on jokaisessa kerroksessa omanlaiset koristeaiheensa. Ensimmäisessä kerroksessa pilarien kapiteeli on käytännössä koristeeton ja holvit lähtevät suoraan pilarin yläosasta. Toisessa kerroksessa pilarien kapiteelit ovat koristeellisimmat ja niissä on suuret luontoaiheiset kohokuvioinnit. Kolmannessa kerroksessa kapiteelit ovat jälleen sirommat, mutta kauniisti lehtiaihein detaljoidut.

Seiniä lienee malaattu useaan otteeseen. Alunperinkin seinät ovat olleet kaksiväriset, mutta värien välissä kulki nykyisen boordikuvion sijaan vain

ohut tummempi viiva. Vaatehallin muututtua ruokalaksi on vaatesäilytys siirtynyt käytäville, mikä ei alunperin ollut Lönnin ajatus hyvästä koulurakennuksesta.

Porrasauloihin aukeavat ovet ovat pääosin alkuperäisiä, mutta ensimmäisen kerroksen käytävän ovet on nostettu pois paikoiltaan. Ainakin osa ovista on säilössä talovarastossa, mikäli ne halutaan palauttaa paikalleen. Valaisimia on vaihdettu ja lisätty, mutta pääosin valaisimet jäljittelevät alkuperäisiä pallokupuisia valaisimia, vaikka niissä onkin useampi polttimo. Pääporrashuoneessa on ollut lisäksi ikkuna-aukkoja, joita on osittain ummistettu, kun porrashuoneen yhteyteen on rajattu pienempiä suljettuja tiloja.

LEIKKIAULAT JA SIVUKÄYTÄVÄT

Leikkiauloihin on alkuperäisen lankkulattian päälle lisätty muovilaatat. Aulojen muoto on myös hiukan muuttunut, kun niiden perälle on laajennusosan yhteydessä rakennettu käytävä. Muuten leikkiaulojen arkkitehtuuri on säilynyt lähellä alkuperäistä. Ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa kattoa kannattelevat rataakskot ja niiden välissä on alkuperäinen lautakatto, joskin näissä kerroksissa katto ja palkit on maalattu valkoisiksi. Kattoon on lisätty litteitä valaisimia, kun alunperin aulan keskellä on ollut riippuva kattovalaisin. Ikkunoiden alle on lisättyvesikiertoiset lämpöpatterit.

Kolmannessa kerroksessa kantavat rakenteet ovat piilossa lautakaton takana. Katossa on alkuperäiset koristelaudat eikä katto ole maalattu, vaan se on lakattua puuta alkuperäisten suunnitelmien mukaan. Leikkiauloissa on valokuvien perusteella ollut alunperin ruutukuvioinen koristeboordi, mutta nykyään boordit ovat yhtenäiset muiden käytävä- ja aulatilojen kanssa

aaltokuvioisine boordeineen. Edellisten muutosten lisäksi tiloihin on lisätty sähkökouruja, ikkunoiden alapuoliset vesikiertoiset lämpöpatterit ja puoli-kiinteitä säilytyskalusteita.

Leikkiaulan ja sivukäytävän ovet ovat pääasiassa alkuperäisiä. Kolmannen kerroksen leikkiaulan ja porrasaulan välillä on puiset tuplasaranoidut ovet, jotka tavallisesti on avattu sivuille. Samaan aulaan avautuu piirustussalin suuret pariovet ja luokkatilojen tavalliset pariovet.

Leikkiaulasta lähtevissä laajennusosan käytävissä on nykyään naulakoita ja talotekniikan vuoksi alaslaskettu metallikasettialakatto, joka tekee liitoskohdasta suhteellisen kömpelön. Ensimmäisessä kerroksessa käytävän alussa on muutaman askelman mittainen porras kerroskorkeuden vaihteluiden vuoksi. Lisäksi käytävien varteen on lisätty mm. sähkökaappeja ja kenkä-säilytystä. Alaslaskun vuoksi laajennuksen yhteydessä lisätty luokkatilasta käytävään avautuva yläikkuna jää sekin sumppuun. Sivukäytävän päässä olevaa lasiseinää on kavennettu talotekniikan vuoksi, mikä on vähentänyt luonnonvalon määrää käytävässä. Muutos on kuitenkin tehty säilyttämällä alkuperäiset ovet. Käytävässä näkyy laajennuksen vajoaminen, kun lattiaa on muodostunut päätyä kohti laskeva ramppi.

O P E T U S T I L A T

Myös opetustilojen lattioiden pintamateriaali on vaihdettu ja alkuperäiseen osaan on lisätty vesikiertoiset lämpöpatterit. Laajennuksessa ikkunoiden alla on valmiit patterisyyvennykset. Patterit näyttävät kuitenkin kauttaaltaan 1950-luvun litteiltä vesikiertopattereilta, eli ne on mahdollisesti vaihdettu myös laajennuksessa. Jalkalistat ovat edelleen alkuperäiset ja uuden lattiapinnan reunaan on lisätty uusi mattolista. Opetustiloissa on lähtökohtaisesti alkuperäiset ikkunat, poislukien toisen kerroksen Hämeenpuiston puoleista

julkisivua, jossa ikkunat on uusittu kokonaan.

Opettajan kateederit ovat säilyneet ja laajennusosan luokissa on säilynyt alkuperäisiä kiinteitä komeroita ja yksi opettajan kiinteä pöytä. Katoissa on säilytetty alkuperäiset laudat, joskin ne on suurilta osin maalattu valkoiseksi muutamaa poikkeusta, kuten piirustussalia (nyk. musiikin luokka) lukuun ottamatta. Kattoihin on lisätty valaisinkiskot, joista on roikotettu loisteputki-valaisimet. Kattoihin ja seinien yläpintoihin on myös lisätty akustiikkalevyjä ja luokissa on sähkökouruja. Lisäksi luokkatiloihin on lisätty huonekohtaiset ilmanvaihtolaitteet. Koska niitä ei ole koteloitu, huoneen alkuperäinen muoto hahmottuu hyvin, mutta kaiken kaikkiaan lisääntyneen talotekniikan vuoksi huoneen ilme on sekava verrattuna alkuperäiseen asuun.

Teknisen työn opetustilat sijaitsevat laajennusosan entisessä harjoituskeittiössä ja ruokailutiloissa. Muutoksia on tullut muita opetustiloja enemmän ja keskiosaa on pilkottu pieniksi huoneiksi. Nykyisessä maalaushuoneessa on mahdollisesti alkuperäiset laatat, mutta muuten lattiat on päällystetty muovilaatoilla. Tiloissa on paljon alkuperäisiä ovia vuosilta 1902 ja 1931. Osa ovista on kuitenkin lisätty vasta myöhemmissä remonteissa ja tilojen välille on myös lisätty ikkunoita.

J U H L A S A L I

Juhlasali on säilynyt lähellä alkuperäistä asua. Suurin muutos koskee siirtynyttä näyttämöä. Kuitenkin pinnat ja monet yksityiskohdat ovat säilyneet hämmästyttävän hyvin: salin kattopinta, ikkunat ja seinät koristeaiheineen, ovia ja puolapuut ovat säilyneet alkuperäisinä. Myös alkuperäisen näyttämön sijainti pitkällä sivulla on edelleen nähtävissä. Lankkulattia on uusittu, mutta tilalle on vaihdettu parketti, jossa on peliviivat. Seinien yläosaa koristavat abstrahoiduin luontoaihein maalatut paneelit, jotka ovat valokuvien

perusteella alkuperäiset. Lautakatto on alkuperäisellä puupinnalla ja katon keskellä oleva ilmanvaihtoritilä on säilytetty ja se toimii edelleen ilmanvaihtosäleikkönä.

Salin ikkunat ovat alkuperäiset, mutta niiden lasimaalattujen osien eteen on lisätty mustat metalliverkot pallosuojiksi. Lisäksi ikkunoiden yläpuolelle on lisätty verhotangot, joissa on raskaat vihreät verhot, jotka samalla akustioivat tilaa ja suojaavat ikkunoita palloilta. Ikkunoiden alla on alunperinkin ollut lämpöpatterit, mutta nekin on vaihdettu 1950-luvulla litteän mallisiin ja salin toiseen päähän on lisätty yksi lämpöpatterisyvennys jälkikäteen.

Salin puolapuut ovat alkuperäiset, mutta niiden vieressä oleva näyttämö on ummistettu ja muutettu pukutilaksi. Tämän vuoksi saliin ei enää samaan tapaan tule luonnonvaloa etelästä. Myöhempi lisäys ovat koripallokorit ja loisteputkikattovalaisimet.

Salin länsipäätyyn on v. 1960 rakennettu kiinteä lava, joka rikkoo tilan symmetriaa. Itse lava sijaitsee entisessä luokkatilassa, jonka seinä on purettu ja lattia korotettu. Porrashuoneeseen avautuva lavan ovi on jätetty poikoilleen, mutta joko alkuperäisten suunnitelmien mukainen porras on jätetty toteuttamatta tai poistettu myöhemmin, sillä kulku lavalle onnistuu vain kiipeämällä. Myös lavan takana sijaitsevan sivuhuoneen lattia on korotettu ja se toimii varastona. Lavalle avautuvat ikkunat ovat nekin jääneet ahtaalle ja niiden eteen on lisätty kaide.

RUOKALA

Alakerran vaateaula on muutettu ruokalaksi, mutta arkkitehtonisesti tilaan kohdistuneet muutokset ovat olleet vähäisiä. Eniten tilaa rikkoo keskikäytävälle rakennettu alakatto, joka peittää holvatun katon. Myös sivuosien

kattoon on kiinnitetty akustiikkalevyjä ja katon ja seinien rajapintaan valaisimia. Ruokalan perällä olevasta syvennyksestä on tehty astianpalautuspiste ja sisäpihan puoleiselle seinälle on rakennettu ruokalalle varastotila.

Ruokasalin lattia on valettu mosaiikkibetonista, eikä ole alkuperäinen, mutta on jo vuosikymmeniä ollut osa rakennusta ja sopii kokonaisuuteen hyvin. Ikkunapenkeissä on kondenssivedelle tarkoitetut urat, jotka kertovat alkuperäisestä käyttötarkoituksesta. Vaatteiden kuivuessa niistä haihtunut kosteus tiivistyi ikkunoiden pintaan ja vesi ohjattiin hallitusti pois ikkunapenkiltä. Ikkunat vaikuttavat myös alkuperäisiltä, vaikka heloituksia onkin uusittu.

Pihan puolella myöhemmin lisätyt sisäänkäynnit ovat saaneet uudet sisäpuoliset ovet, luultavasti lämmöneristysten vuoksi, mutta ulko- ja sisäovien lehtien leveydet eivät täsmää, eikä kulkuaukkoja käytetä.

APUTILAT

Henkilökunnan tiloissa on tehty suurempia muutoksia, tai ennemminkin, luokkatiloja on otettu henkilökunnan käyttöön ja niitä on jaettu seinin pienemmiksi tiloiksi palvelemaan uutta käyttöään. Alkuperäisiä lakattuja puukattoja on jätetty esille, mutta väliseinät rakennettu milloin mitenkin. Parhaiten on säilynyt alkuperäinen opettajanhuone, joka on edelleen samassa käytössä. Huoneessa on jopa alkuperäiset pöytä ja tuolit. Myös opettajien työtilassa (ent. laulusali) on säilynyt alkuperäinen kattopinta ja mahdollisesti rakennuksen alkuajoilta peräisin oleva säilytyskaluste.

Myös entiseen talonmiehen asuntoon on tehty muutoksia, kun sinne on toteutettu terveydenhuollon tilat. Osa alkuperäisistä ovista on säilytetty, mutta suurin osa on uusia.

ULLAKKO JA KATTORAKENTEET

Koulun ullakko ja vesikattorakenteet ovat säilyneet lähes alkuperäisinä. Talotekniikan vuoksi ullakolle on rakennettu joitakin IV-konetiloja ja osa piipuista on ajan saatossa purettu. Ullakolla on kuitenkin alkupeärinen tiilinen palopermanto ja massiivipuiset käsin veistetyt kattopalkit.

Ullakko on jaettu kahteen palo-osastoon. Hämeenpuiston vastaisen siiven palopermanto on useassa tasossa alapuolisten tilojen korkeuserojen vuoksi. Suuremman osaston yhteydessä on myös kellotornin kellohuone. Valitettavasti kello ei ole toiminnassa, vaikka se on yhä paikallaan. Juhlasalin yläpuolella on suurempi avoin tila, jossa on salin kattoa kannattelevat alkuperäiset riippuansakset.

PIHARAKENNUKSEN

Piharakennuksen sisätiloihin on niin ikään sittemmin tehty opetustiloja. Tilajakoa ei ole muutettu, mutta lattiapinnat ja keittiö on uusittu. Piharakennuksessa on kuitenkin säilynyt useita kiinteitä komeroita ja suurin osa ovista, ovilistoista sekä jalkalistoista.

3.4. PIHA

Pihan säilyneisyyden arviointia vaikeuttaa vähäiset tiedot sen alkuperäisestä ilmeestä. Alkuperäisten suunnitelmien mukaan pihaa on reunustanut puurivi ja näin on edelleen. Pihan nykyiset pintamateriaalit ovat peräisin 1980- ja 2020-lukujen perusparannuksista. Pihassa on auto- ja pyöräpaitoita, tekonurmipäällysteinen leikki- ja liikunta-alue, sekä laajempi kivetty sisäpiha. Piharakennuksen kylkeen on rakennettu esiintymislava, jonka materiaalina on puu-muovi-komposiitti. Tontin luoteisnurkassa on jätteen syväkeräysastiat.

Pihan keskellä on pieni pilogian opetuspiha. Rakentamaton tontti toimii parkki- ja liikunta-alueena. Tontin nurkassa on syväkeräysastiat.

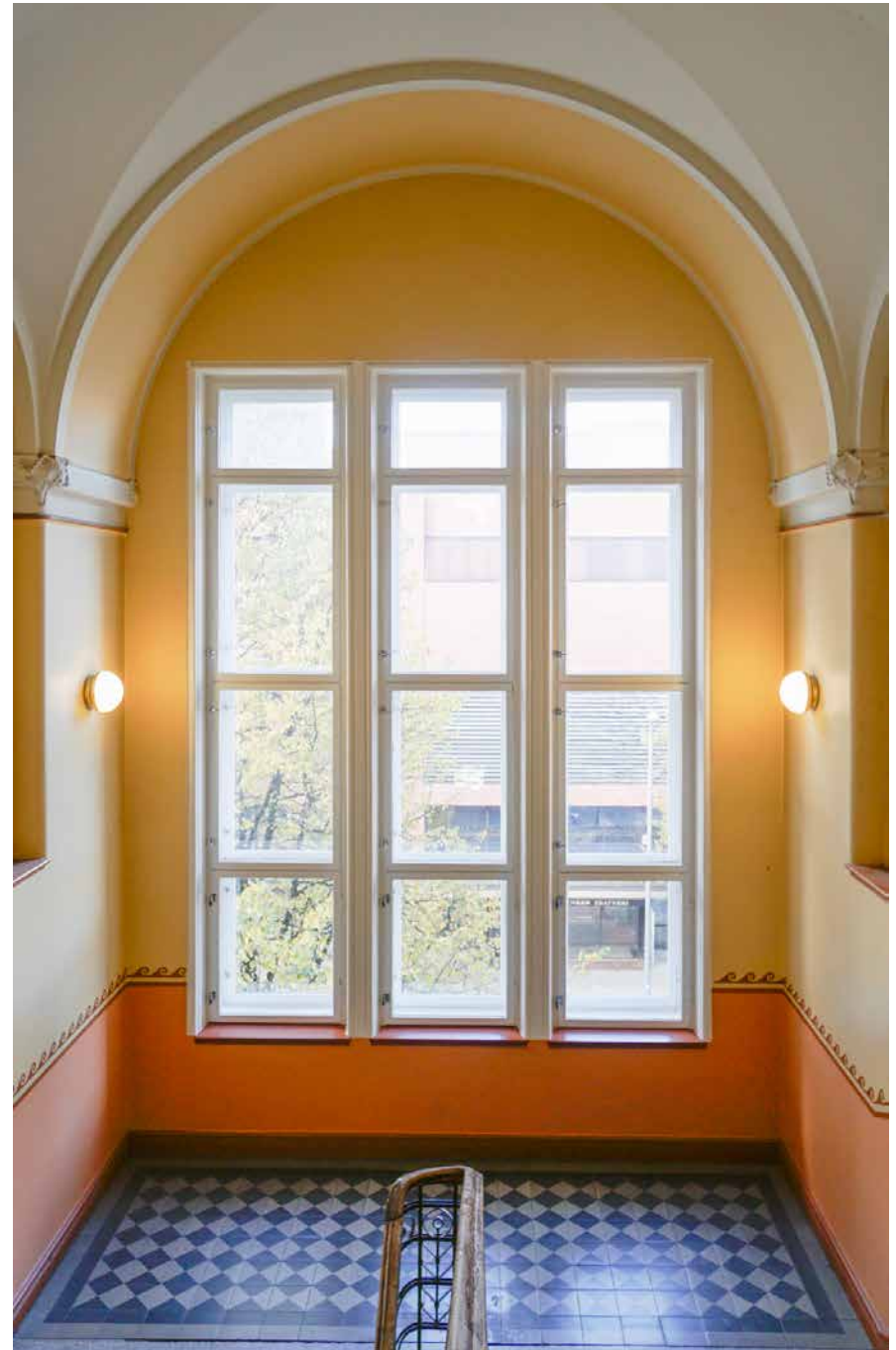

Koulun piha on varsin vähäeleinen. Sisempi piha-alue on kivetty ja sitä rajaa piharakennus ja biologian opetuspiha.

Piharakennuksen kylkeen on rakennettu komposiittinen esiintymislava.

4. RAKENNUKSEN ARVOT

Koulun pääporrashuone kuvattuna kolmannesta kerroksesta.

4.1. KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT

Pyynikin koulurakennus kertoo osaltaan suomalaisen koulutuksen ja koulurakennusten kehittymisestä 1900-luvun taitteessa, samoin kuin naisten aseman muutoksesta yhteiskunnassa. Tampereen suomalainen tyttökoulu syntyi halusta tarjota tamperelaisille tytöille suomenkielistä koulutusta. Koulu mahdollisti tyttöjen valmistumisen ylioppilaiksi ja kaupungistumisen sekä koulu-uudistuksen myötä yhä useampi kävi kouluja pidemmälle. Koulun oppilasmäärien kasvaessa tarvittiin uusi koulurakennus ja se päätettiin tilata suoraan koulun entiseltä oppilaalta Wivi Lönniltä.

Tilaustyö tarjosi Lönnille mahdollisuuden perustaa oma toimisto, kun siihen asti valmistuneet naispuoliset arkkitehdit – hän mukaan lukien – olivat työskennelleet ainoastaan miespuolisten kollegoidensa toimistoissa piirtäjinä. Koulurakennuksen suunnittelun myötä Lönn jäi historiankirjoihin Suomen ensimmäisenä itsenäisesti ammattia harjoittavana naispuolisena arkkitehtinä. Oman toimiston perustaminen oli alkusysäys menestyksekkäälle uralle, jonka aikana Lönn osallistui ja voitti useita julkisten rakennusten suunnittelukilpailuja. Aikana, jolloin rakennusmaailmaa hallitsivat miehet, oli työmaata johtava naispuolinen arkkitehtikin uusi asia. Koulun urakoitsija erikseen tarjoutui rakentamaan koulun neiti Lönnin suunnitelmien mukaan. Rakennuksen valmistuttua se sai kuitenkin ylistystä.

Pyynikin koulu on kulttuurihistoriallisesti merkittävä niin 1900-luvun alun edistyksellisenä ja laadukkaana koulurakennuksena kuin osana tamperelaisen koulurakentamisen historiaa. Rakennuksen kulttuurihistoriallisesti merkittävimpiä arvoja on, kuinka se kertoo naisten aseman kehittymisestä yhteiskunnassa niin rakennuksen käyttötarkoituksen kuin sen suunnitelleen arkkitehdin kautta.

4.2. KAUPUNKIKUVALLISET ARVOT

Pyynikin koulu on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä ja se onkin yksi vanhimmista rakennuksista puistokadun varrella. Rakennus on myös osa Kaakinmaalla sijaitsevaa koulurakennusten keskittymää. Rakennus sijaitsee näkyvällä paikalla korttelin kulmatontilla Satamakadun ja Hämeenpuiston rajaamana. Sen vieressä kulkee vilkasliikenteinen ajoväylä ja kaupunkipuisto, joista molemmilta rakennus on selkeästi havaittavissa.

Arkkitehtuuriltaan rakennus on kaupunkikuvassa erityislaatuinen uusgoottilaisilla koristeaiheillaan. Hämeenpuistossa on Pyynikin koulun lisäksi uusgoottilainen Aleksanterin kirkko, mutta muutoin uusgotiikka on Tampereen kaupunkikuvassa harvinainen arkkitehtuurin tyyli. Pyynikin koulun lisäksi uusgotiikan tyyliin on rakennettu parin korttelin päässä Satamakadun varrella sijaitsevan Svenska Samskolanin (1902) vanhin osa. Kirkoista goottilaista tyyliä edustavat Aleksanterin kirkko (1881) Hämeenpuistossa ja Finlaysinin kirkko (1879).

Hämeenpuiston varressa, Satamakadun vastakkaisella puolella, sijaitsee Tampereen Työväenteatterin vuonna 1985 valmistunut punatiilinen rakennus ja Satamakadulla sen naapuritontilla hiukan koulurakennuksesta irrallaan on vuonna 1960 valmistunut 7-kerroksinen elementtikerrostalo. Korttelin muut rakennukset ovat valmistuneet 1970- ja 1980-luvuilla. Näiden rakennusten vierellä vuosina 1902 ja 1931 rakennettu koulurakennus on iäkäs ja muodostaa rakennusten osalta vanhimman ajallisen kerroksen ympäristössään. Samoin Satamakadun rakennuskanta on valmistunut hyvin laajalla aikajänteellä ja Pyynikin koulu on myös yksi vanhimmista rakennuksista sen varrella.

Hämeenpuistoa rajaa useita muitakin 1900-luvun vaihteen rakennuksia, jotka ovat merkittävä osa Hämeenpuiston kehityshistoriaa. Puisto kaavoitettiin nykyisen kaltaiseksi 1860-luvulla ja ensimmäisinä vuosikymmeninä sen ympärille rakennettiin pääasiassa puurakennuksia, joista suurin osa on myöhemmin purettu ja korvattu modernimmilla kerrostaloilla. Puiston laitaan nousi 1900-luvun vaihteen ympärillä kuitenkin useita korkeampia kivirakennuksia, jotka ovat säilyneet tähän päivään asti muistuttaen Hämeenpuiston varhaisista rakennusvaiheista. Hämeenpuiston rakennuskantaa ja kaupunkikuvaa on tarkasteltu tarkemmin Hämeenpuiston puistohistoriallisessa selvityksessä (2014).

4.3. RAKENNUSHISTORIAALLISET ARVOT

Kyseessä on edistyksellinen 1900-luvun alun koulurakennus niin arkkitehtuurin kuin rakennus- ja taloteknisten ratkaisujen osalta. Arkkitehtuuri on ansio-kasta ja rakennus edustaa edelleen rakennusaikaansa. Se on myös palvellut koko historiansa ajan samassa käyttötarkoituksessa ja edustaa koulurakentamisen ihanteiden murrosta edellisen vuosisadan vaihteessa.

Pyynikin koulu on merkittävän arkkitehdin – Wivi Lönnin – ensimmäinen suuri toimeksianto ja edustaa hänen uransa alkuvaiheita. Siinä on löydettävissä jugend-arkkitehtuurin piirteitä, joita esiintyy myös Lönnin myöhemmässä tuotannossa. Samalla se on kuitenkin harvinainen kohde uusgotiikkaa henkivien julkisivujensa vuoksi, mikä erottaakin rakennuksen tyyllillisesti Lönnin myöhemmästä tuotannosta ja Tampereelle tyyppillisestä 1900-luvun alun rakennuskannasta.

Ainutlaatuinen kokonaisuus on lisäksi säilynyt erittäin hyvin niin sisä- kuin ulkopuolelta. Rakennuksessa on runsaasti alkuperäisiä rakennus- ja koristeosia. Ulkopuolella niitä ovat ikkunat, julkisivujen ja katon kipsiornamentit, sekä erinäiset takorautakoristeet. Rakennuksessa on ylipäänsä käytetty runsaasti koristeita Lönnin muuhun tuotantoon nähden. Sisätiloissa lähes alkuperäisinä ovat säilyneet porrashuoneet koristeineen ja materiaaleineen, sekä juhlasali ovineen, kattoineen ja koristemaalauksineen. Myös luokkahuoneissa ja leikkiauloissa on runsaasti alkuperäisiä rakennusosia, kuten paneelikattoja, jalkalistoja ja koko rakennuksen osalta huomattavan suuri määrä alkupe- räisiä ovia. Alkuperäiset ikkunat lasipintoineen ja heloineen ovat myös osa sisätilojen säilynyttä ilmettä.

Talotekniikan osalta rakennusta on useaan otteeseen päivitetty, mutta esimerkiksi alkuperäisen lämmitysjärjestelmän ilmaritiloita on edelleen nähtävissä ympäri rakennusta. Niin ikään salin ja leikkiaulojen välipohja- ja katto- rakenteet ovat alkuperäisiä ja aikansa insinööritönnön näytteitä ja arvokkaita sellaisenaan.

5. SUOSITUKSIA

Tehdyn rakennushistoriallisen selvityksen perusteella suositellaan pää- ja piharakennusta suojeltaviksi niin sisä- kuin ulkoarkkitehtuurin osalta.

Tulevien peruskorjausten tulee olla luonteeltaan säilyttäviä ja soveltuvin osin entisöiviä.

Rakennuksiin suositellaan tehtäväksi kattavaa väritutkimusta. Samalla suositellaan selvitettäväksi, onko sisätiloissa uudempien maalikerrosten alla säilynyt alkuperäisiä seinämaalauksia ja pyrittävä säilyttämään ja tuomaan ne esille tai mahdollistettava niiden myöhempi restaurointi.

Ulkoarkkitehtuurin tärkeimpiä vaalittavia piirteitä:

Julkisivujen väritys suositellaan palautettavaksi vastaamaan alkuperäistä siten, että julkisivujen koristerappausten vaaleammat pinnat palautetaan. Julkisivuille tulee tehdä väritutkimus, jonka mukaan julkisivuvärit valitaan vastaamaan alkuperäistä, tai valitaan sopimaan nykyiseen kaupunkiympäristöön alkuperäistä väritystä kunnioittavalla tavalla. Julkisivujen koristeet tulee säilyttää ja tarvittaessa restauroida.

Katon ja pellitysten materiaalina on rakennuksen alkuvuosikymmenet olleet pintakäsittelemätön kuumasinkitty pelti, katto on siis ollut sävyltään vaalea. Myöhemmin katto on maalattu tummemmaksi. Tulevissa peruskorjauksissa voidaan harkita sävyn vaalentamista, mutta tärkeintä on säilyttää katto- materiaalin tyyppi levypeltikattona. Vesikatto ja sen muoto ovat tärkeä osa rakennuksen arkkitehtuuria, minkä vuoksi suurten teknisten koneiden sijoittamista katolle tai kattomuodon muuttamista talotekniikan vuoksi on vältettävä. Mahdollisten uusien IV-laitteiden vaatimien ilmanoton ja -poiston

päätteet tulisi sijoitella luontevasti harjan lähelle. Pienempiä katon läpivientejä on vältettävä ja mahdollisuuksien mukaan kaikki tekniikan läpiviennit niputetaan ja kootaan piippumaisiksi kokonaisuuksiksi verhoillen.

Alkuperäiset ikkunat ovat tärkeä osa rakennuksen arkkitehtuuria ja ne tulee lähtökohtaisesti säilyttää. Ikkunoiden kuntoarviossa tulee käyttää rakennuskonservaattoria tai -restauroijaa. Arvion pohjalta alkuperäiset ikkunat kunnostetaan tai tilanteen niin vaatiessa uusitaan teettäen puitteiltaan ja heloituksiltaan alkuperäisiä vastaavat ikkunat ammattitaitoisessa puusepäntehtävässä. Mikäli vastaavia, profiililtaan kapeita puitteita esim. pieniruutuisissa ikkunoissa, ei ole mahdollista valmistaa, tulee alkuperäiset säilyttää. Mikäli jo uusittuja ikkunoita on tarpeen kunnostaa, suositellaan ne puitteiltaan ja ulkonäöltään yhtenäistettäväksi alkuperäisten ikkunoiden kanssa. Siellä, missä ikkuna-aukkoihin on tehty ummistuksia ja ilmanvaihtorilöitä, suositellaan mahdollisuuksien mukaan ikkunoita palautettavaksi alkuperäisiä vastaaviksi. Tarvittavat aukkojen ritilät ja ummistukset tulee sovittaa rakennuksen arkkitehtuuriin ja niissä on käytettävä kestäviä ja rakennuksen arvoon sopivia materiaaleja.

Tilaratkaisujen säilyttäminen:

Koulurakennuksen tilaratkaisut ovat varsin hyvin säilyneitä. Rakennuksen sisäarkkitehtuurin keskiössä ovat käytävällisyys ja avarat aulatilat. Sisätilojen arkkitehtuurin arvojen säilymisen kannalta tärkeimpiä tiloja ovat lähes alkuperäisinä säilyneet porrasaulat ja juhlasali. Näiden lisäksi rakennuksen erityispiirteenä ovat valoisat sisäpihalle aukeavat leikkiaulat, joiden jakamista pienemmiksi tiloiksi tulee välttää. Myös kellarin ruokasalina toimiva

suuri tila on syytä säilyttää yhtenäisenä. Siellä, missä tilojen alkuperäistä käyttötarkoitusta on mahdollista jatkaa, suositellaan niin tehtäväksi. Muutoin käyttötarkoitusta tärkeämpää on tilajaon säilyminen edellä mainituissa tiloissa.

Sisätilojen tärkeimpiä vaalittavia piirteitä:

Sisätiloissa on runsaasti alkuperäisiä ovia, jalkalistoja ja muita rakennusosia, kuten lattiapintoja, ikkunapenkkejä, patterisyvennyksiä ja ikkunoita heloituksineen, jotka ovat merkittävässä osassa kohteen alkuperäisyyden vaalimisen kanssa. Materiaalivalinnoissa on suosittava ajalle tyypillisiä vaihtoehtoja ja vältettävä uudempia synteettisiä materiaaleja. Näistä esimerkkinä myöhemmin lisätyt muovimatot, jotka eivät sovellu arvokkaaseen kohteeseen. Alkuperäisten seinämaalausten säilyminen ja esiinotto tulee turvata myös jatkossa.

Porrashuoneissa ja auloissa tulee säilyttää alkuperäiset lattiamateriaalit, jalkalistat ja kaiteet käsijohteineen. Seinien ja katon alkuperäiset värit ja koristemaalaukset suositellaan palautettaviksi ja entisöitaviksi. Valaisimet tulee valita vastaamaan estetiikaltaan alkuperäisiä ja valaistuksessa suositettava lämpimiä valon sävyjä.

Juhlasalin alkuperäiset koristeet ja pintamateriaalit tulee säilyttää. Alkuperäinen näyttämö suositellaan avattavaksi ja palautettavaksi käyttöönsä, jotta saliin saadaan alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti enemmän luonnonvaloa. Satamakadun puoleisten ikkunoiden edessä olevat verhotangot verhoineen suositellaan korvattaviksi siten, että ikkunoita suojaavat verhot ovat jatkossa helposti siirrettävissä pois ikkunoiden edestä, eivätkä peitä lasimaalauksia ja päästävät tilaan mahdollisimman paljon luonnonvaloa. Katon ilmanvaihtoritiä tulee säilyttää. Salin valaistus tulee suunnitella siten, että valaisimet kunnioittavat alkuperäistä arkkitehtuuria ja mahdollistavat

salin tunnelmallisen valaisemisen. Seinien sävy suositellaan palautettavaksi vastaamaan alkuperäistä ja parven aukkojen ympäröivät tehostemaalaukset suositellaan palautettaviksi.

Leikkiauloihin suositellaan palauttamaan rakennusajalle tyypillinen lattiamateriaali. Kattojen panelointi tulee säilyttää ja kolmannessa kerroksessa on suotavaa säilyttää peittomaalaamaton puupaneelin sävy. Tilan avara yleisilme ja näkymät porrasaulaan on tärkeää säilyttää. Seinien koristemaalauksia suositellaan palautettaviksi, samoin tilan sävymaailmaa tulee harkita palautettavaksi.

Ruokalassa tulee säilyttää alkuperäinen holvikatto ja sen muoto. Tilan akustoinnissa tulee pyrkiä tuomaan esille holvikaton muoto mahdollisimman yhtenäisenä. Tekniikan sallimissa puitteissa alaslaskut tulee minimoida. Ikkunapenkki- ja kondenssivesiurat on säilytettävä. Samoin puiset jalkalistat.

Luokkatiloissa suositellaan säilytettäväksi alkuperäiset paneelikatot ja siellä missä niiden sävy on edelleen lakattu puupinta, tulee se myös säilyttää. Samoin suositellaan säilytettäväksi luokkatilojen alkuperäiset kiintokalusteet ja -komerot. Valaistus ja muu talotekniikka luokissa suositellaan valitsemaan niin, että sisätilojen alkuperäinen ilme saadaan säilytettyä mahdollisimman hyvin. Mahdollisuuksien mukaan moderni talotekniikka, kuten sähköjohdot piilotetaan. Luokkahuoneiden värit suositellaan entistämään väritutkimuksen mukaiseksi tai muutoin alkuperäisen arkkitehtuurin henkeä kunnioittavaksi. Tämä voi tarkoittaa luokkakokoisia lämpimiä värisävyjä, kuten aikalaiskertomuksesta ilmenee.

Samoin suositellaan kaikkien alkuperäisten huonekalujen säilyttämistä ja niiden käytön jatkamista alkuperäistä vastaavassa käytössä. Näistä esimerkkinä opettajanhuoneen pöytä tuoleineen.

Ullakon ja katon rakenteet ovat merkittävä osa rakennuksen arkkitehtuuria ja ne tulee säilyttää. Mahdolliset kattorakenteiden korjaukset tulee tehdä perinnerakentamisen tekniikoita hyödyntäen alkuperäistä rakennustapaa kunnioittaen. Kellotornin kellokoneisto suositellaan korjattavaksi.

Piharakennuksessa suositellaan säilyttämään alkuperäiset rakennusosat, kuten kiinteät komerot, ovet ja jalkalistat. Tiloissa suositellaan käytettäväksi rakennusajalle tyypillisiä materiaaleja ja värejä. Piharakennus suositellaan jatkossakin pidettävän julkisivuiltaan yhtenäisenä päärakennuksen kanssa.

Piha:

Piha ja rakennukset muodostavat historiallisen, toiminnallisen ja kaupunkikuvallisen kokonaisuuden. Tulevissa pihan muutostöissä on huomioitava kokonaisuus ja tehtävä muutokset siten, että ne tukevat rakennusten tai kokonaisuuden arvojen säilymistä. Piha-aidan kivipaaluja suositellaan säilytettäväksi, samoin tonttia ympäröivää puuriviä on ylläpidettävä. Pihavälineiden tulee olla hillittyjä ja rakennusympäristön estetiikkaan ja värimaailmaan sopivia, sekä alisteisia itse koulurakennukselle. Pihan pintamateriaaleissa suositellaan käytettäväksi luonnonmateriaaleja, kuten kiveä.

LÄHTEET

TEKSTILÄHTEET

Aalto, A.; Tampereen Tipala 90 – Tampereen tyttölyseon 90-vuotisjuhlajulkaisu, 1973. Kirjapaino Hermes Oy, Tampere.

Autio, A.: Wivi Lönn, 2022. Arkkitehtuurimuseo.

Lainattu 7.1.2025, saatavilla: <https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/wivi-lonn/>

Elo, P. et.al; Oma Koulu – tutki ja opi, 1999. Museovirasto ja Opetushallitus.

Hänninen, R.; Tipalan tytöt Tampereen tyttölyseossa 1954–1963, 2013.

Inki, P. et.al; Tampereen tyttölyseo, Hämeenpuiston koulu 1883–1983: 100 vuotta: Tampereen tyttölyseon – Hämeenpuiston koulun 100-vuotisjuhlajulkaisu, 1983. Tampereen keskuspaino, Tampere.

Kivinen, P.; Tampereen Jugend, 1982. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Lilius, H.; Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistoriaa : Kehityslinjojen tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan alkuun, 1982. Suomen muinaismuistoyhdistys. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

Mikkola, W. (toim): Koulurakennusten suunnittelu –Sitran koulurakennustutkimuksen loppuraportti. Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahasto. Sarja B, no: 17, Helsinki 1974.

Ronimus-Poukka, P.; Naisarkkitehti Wivi Lönn (1872–1966). KOSKESTA VOIMAA.

Pyynikin koulu / Rakennushistoriallinen selvitys

Lainattu 7.1.2025, saatavilla: <https://webpages.tuni.fi/koskivoimaa/henkilot/lonn.html>

Sosiaali- ja terveysministeriö; Suomi on sukupuolten tasa-arvon edelläkävijä. Lainattu 7.1.2025, saatavilla: <https://stm.fi/suomi-on-sukupuolten-tasa-arvon-edellakavija>

Seppänen, J.; Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri, 1998. Tampereen kaupungin kaavoitusyksikkö 1998.

Tampereen rakennuskulttuuri maisemat ja luonnonsuojelu, 1985. Tampereen kaupungin kaavoitusvirasto. Tampereen keskuspaino, Tampere.

Tampereen Kaupunki. 2014. Hämeenpuiston puistohistoriallinen selvitys. Lainattu 7.1.2025, saatavilla: <https://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http%3a%2f%2fwww.profium.com%2farchive%2fArchivedObject-FF9C3F30-3904-3546-149B-4D7B9348F2C2>

Tampereen Uutiset no 164, s. 2. 1902. Tampereen Suomalaisen Tyttökoulun uusi rakennus. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot. Lainattu 7.1.2025, saatavilla: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/709651?page=2>

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt: RKY-inventointi, 2009. Museovirasto. Lainattu 7.1.2025, saatavilla: https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?-KOHDE_ID=4502

PIIRUSTUS- JA ALKUPERÄIS- AINEISTOJEN ARKISTOT

Tampereen rakennusvalvonnan arkisto

Rakennusluvat

Tampereen tilapalveluiden arkisto

Rakennus- ja muutospiiirustuksia, LVI-piiirustuksia

Vapriikin kuva-arkisto

Valokuvia

Kansallisarkisto

Alkuperäispiiirustuksia, kirjallisia aineistoja, työselitys

Keski-Suomen museo

Valokuvia

Museovirasto

Valokuvia

Arkkitehtuurimuseo

Valokuvia, artikkeleita

Matterport 3D-malli

Nykytilanne

LIITTEET

Ajantasakaaviot, nykytilanpohjapiirustukset ja -valokuvat on tietoturvasyistä koottu erilliseksi liitteeksi.